KALAM -International Research Journal
Faculty of Arts and Culture
South Eastern University of Sri Lanka
Volume X Issue 1, 2016

අම්පාර රජගල පුරාවිද්‍යා පරිශ්‍රයේ සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය

ජ්‍යෙෂ්ඨ කථිකාචාර්, අමරසිරි වික්‍රමරත්න,
භාෂා අධ්‍යයනාංශය,
අග්නිදිග විශ්වවිද්‍යාලය

එච්. එච්. ඒ. කරුණාරත්න,
මානව ශාස්ත්‍ර හා සමාජීය විද්‍යා පීඨය,
නාගානන්ද ජාත්‍යන්තර බෞද්ධ
විශ්වවිද්‍යාලය

හැඳින්වීම

නැගෙනහිර පළාතේ අම්පාර දිස්ත්‍රික්කයේ උහන ප්‍රාදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසයට අයත් රජගල තැන්න ග්‍රාම නිලධාරී වසමට මායිම් ව රජගල පුරාවිද්‍යා පරිශ්‍රය පිහිටා ඇත. දිගාමඩුල්ල දිස්ත්‍රික්කයේ ගල්ඔය ශේෂ කඳුවලින් එකක් ලෙස හඳුනාගත හැකි රජගල කන්ද මුහුදු මට්ටමේ සිට අඩි 1038 ක් උසින් පිහිටා තිබේ. උතුරු අක්ෂාංශ 7^0 2916. 80 ක් නැගෙනහිර දේශාංෂ 81^0 3650.60 ක් අතර භූගෝලීය ව්‍යාප්තියක්[1] පෙන්නුම් කරන මෙමම ආරාමික පරිශ්‍රය විවිධ භූ විෂමතා ලක්ෂණ[2] සහිත ය. සමස්ත කඳු පර්වතයේ ව්‍යාප්තිය දළ බෑවුම් හා මද බෑවුම් සහිත භූවිෂමතා[3] ලක්ෂණ ද කඳු මස්තකය තැනිතලා ස්වරූපයක් ද උසුලයි. මෙමම පරිශ්‍රයේ භූගෝලීය පිහිටීම ආරාම පරිශ්‍රයක් සැළසුම් කිරීමට යෝග්‍යය ස්වභාවික භූමි දර්ශනයකින් යුත් භූ කලාපයක් ලෙස හඳුනාගත හැකිය. ආරාමික වාස්තුවිද්‍යා අංග[4] සැළසුම් කිරීමේ දී විවිධ අවධි තහවුරු කරගත හැකි අතර මෙමම අධ්‍යයනය තුළින් එම අවධිවල සිදු වූ ආගමික ආභාසයන් සංකල්පමය හැඩ ගැසීම කුමන ආකාරයෙන් සිදු වී ද යන්න අධ්‍යයනය කරන ලදී.

උරුම කළමනාකරණය (යැරසඒට ැ ඒබ්ට ැප ැබඑ* විෂය ක්ෂේත්‍රය තුළ භූ දර්ශනය[5] :බ්බිජ්ච ැ* උප විෂය ක්ෂේත්‍රයක් ලෙස වර්ධනය වී ඇත. වර්තමානයේ උරුම කළමනාකරණය විෂය තුළ භූ දර්ශන විද්‍යාව, විද්‍යාත්මක විෂය ක්ෂේත්‍රයක් ලෙස වර්ධනය වී විෂය පථයන් ඔස්සේ පර්යේෂණ අවකාශයන්ට ප්‍රවේශය විවර කර ඇතත් මුල් කාලපරිච්ඡේදය තුළ උරුම කළමනාකරණය විෂය තුළ පෝෂණය වූවකි. භූමි දර්ශනයේ ප්‍රධාන අංශ දෙකක් වන ස්වභාවික භූමි දර්ශනය හා සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය හඳුන්වා දීමේ පුරෝගාමී භූ විද්‍යාඥයකු වූ ඔට්ටො ෂෙල්ටර් මානව චින්තනය මූලික කරගනිමින් ගොඩනැගුණු විශ්වීය අගයන්ගෙන් යුත් නිර්මාණ සංස්කෘතික උරුමය :කමකඑමරක ය ැරසඒට ැ* ලෙසත් මානව මැදිහත්වීම්වලින් මුළුමනින්ම ඈත් ව ගොඩනැගුණු විශ්වීය අගයෙන් සමන්විත උරුමය ස්වභාවික උරුමය :හ්එමර්ක ය ැරසඒට ැ* ලෙස පෙන්වාදෙයි :ඤයබ ඊග ඍජනිදබල 1984*. තවදුරටත් ඒ පිළිබඳ කරුණු දක්වන ෂෙල්ටර් පෙන්වාදෙන්නේ සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය යනු පෘථිවි පෘෂ්ඨයේ ඇති සීමා සලකුණු තුළ ප්‍රදේශයේ ඇති දෘශ්‍ය ලක්ෂණ හැඩ ගැන්වීමේ බලයක් බවය. එහෙත් මෙමම දෙයංශය තුළින්ම අවධානයට ලක් නොවූ සාම්ප්‍රදායික හා සංස්කෘතික උරුමයන් අතර වන අවකාශය පූර්ණය කරමින් සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය :කමකඑමර්ක බ්බිජ්ච ැ* සංකල්පය වර්ධනය වීම ඇරඹුණි. ඒ තුළින් මානව වර්ගයා හා ස්වභාව ධර්මය අතර භෞතික සහ ආධ්‍යාත්මික සබඳතා ක්‍රමයෙන් නෛතික රාමුවක් තුළ වර්ධනය වී ඇත :ඤයබ ඊග ඍජනිදබල 1984ඵ156*ග

KALAM -International Research Journal
Faculty of Arts and Culture
South Eastern University of Sri Lanka
Volume X Issue 1, 2016

යම් පුරාවිද්‍යා භූමි ඛණ්ඩයක් වර්තමානයේ පවතින සාධක මත පදනම්ව විග්‍රහ කළ ද එය දිගුකාලීන[6] මානව ක්‍රියාකාරිත්වයක් පැවති පරිශ්‍රයක් ලෙස විග්‍රහ කිරීම අසීරුය. එම ක්‍රියාවලිය තහවුරු කර ගැනීමේ කාර්යය පුරාවිද්‍යාඥයා සතු වගකීමකි[7]. රජගල ආරාමික පරිශ්‍රයේ ඓතිහාසික භූමි දර්ශනය ගොඩනැගීම සාහිත්‍යය හා පුරාවිද්‍යා සාධක භාවිත කරමින් සිදු කිරීමට අපේක්ෂිත ය. පර්යේෂණ කැණීම් මඟින් අනාවරණය කරගත් භෞතික සාධක මත පදනම් වෙමින් ඓතිහාසික භූමි දර්ශනය අධ්‍යයනයට බඳුන් වුව ද ඉදිරි පර්යේෂණ කාර්යයන්වල දී වෙනත් පර්යේෂණ අවකාශවලට ඉඩ පවති[8]. සමස්ත ගොඩනැගිලිවල අවකාශීය ව්‍යාප්තිය අධ්‍යයනය කිරීමේ දී ඉදිකිරීම්වලට අයත් භූමි දර්ශනය කෙරෙහි අවධානය ලක් කරන ලද අතර ආරාමික ඉදිකිරීම්වල පැවත්මට එය සෘජු ලෙස බලපා ඇත. සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය මත නිර්මිත පරිසරය අධ්‍යයනය එක් අවධියකට සීමා වෙමින් සිදු කළ හැකි කාර්යයක් නොවේ. එනම් සෑම ඓතිහාසික භූ ඛණ්ඩයකම හඳුනාගත හැකි අවසාන ජනාවාස ස්ථරයන් පෙර එවැනි මානව ක්‍රියාකාරකම් සමුදායක් ඒ තුළ අන්තර්ගත වන හෙයිනි. එම අවධීන් අනාවරණය කර ගැනීම පුරාවිද්‍යාඥයා සතු කාර්යයක් වන අතර බාහිර පරිසරය හා ඒ ආශ්‍රිත තොරතුරු ගවේෂණය මඟින් පරිශ්‍රයේ ඓතිහාසික භූමි දර්ශනය ගොඩනැගීම සංස්කෘතික භූමි දර්ශනයේ එක් පැතිකඩකි. එහෙත් මෙයට අයත් ක්‍රියාකාරකම් සමුදාය අධ්‍යයනය හා ඒවා නිසියාකාරව බෙදා සීමා නිර්ණය කිරීම සංකීර්ණ කාර්යය කි. මෙම අධ්‍යයනය තුළින් වර්තමාන රජගල ආරාම පරිශ්‍රයේ වර්තමාන තහවුරු කරගත හැකි පුරාවිද්‍යා සාධක හා ඒ සම්බන්ධ තොරතුරු අන්තර්ගත මූලාශ්‍ර උපයෝගී කර ගනිමින් ඓතිහාසික භූමි දර්ශනය ගොඩනැගීමට ගත් උත්සාහය කි.

මතුපිට ඇති පුරාවස්තුවල ප්‍රමාණය හා විහිදීම් රටාව සැලකිල්ලට ගෙන ඓතිහාසික භූමි දර්ශනයේ අඛණ්ඩභාවය තහවුරු පොළොව මතුපිට ඇති පුරාවස්තුවලින් පමණක් නිර්ණය කළ නො හැකි හෙයිනි. පොළොව අභ්‍යන්තරයේ ඇති මානව කෘති මඟින් නිරූපණය නොවීමෙන් අවකාශයේ පැවති මානව සමාජවල ගම්‍යතා ගිලිහී යාමට අවකාශ පවතී[9]. මෙම තත්ත්වය සැලකිල්ලට ගෙන අනාගත පර්යේෂණ කටයුතුවලට ඉඩ තබමින් වර්තමාන සාධක මත පදනම් ව රජගල ආරාමික පුරාවිද්‍යා පරිශ්‍රයේ ඓතිහාසික භූමි දර්ශනයේ අනුක්‍රමිකතාව පිළිබඳ අධ්‍යයනය සඳහා පර්යේෂණ කැණීම්වල දත්ත උපයෝගි කර ගැනීම සිදුවිය. මෙහි දී ඓතිහාසික භූමි දර්ශනයේ ප්‍රධාන අවධි පහක් පුරාවිද්‍යාත්මක හා සාහිත්‍යය මූලාශ්‍ර මත පදනම් වෙමින් තහවුරු කර ගන්නා ලදී.

ප්‍රතිඵල හා සාකච්ජාව

පළමු සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය

ආරාමික පරිශ්‍රයක් ලෙස ගොඩනැගීමට පූර්වයෙන් මෙම භූමිය විවිධ මානව ක්‍රියාකාරකම් පැවති භූ ඛණ්ඩයක් බව ශේෂ ව පවතින මානව ක්‍රියාකාකම්වල සාධක අනුසාරයෙන් නිගමනය කළ හැකි වේ. ඓතිහාසික ජනාවාස ගොඩනැගීමට පෙර ප්‍රාග් ඓතිහාසික මානවයා ගල්ලෙන් සිය වාසස්ථාන[10] බවට පත් කරගෙන ඇති නමුත් ඒ සඳහා භූගෝලීය, දේශගුණික හා පාරිසරික සාධක බලපා ඇත. ආරාමය පරිශ්‍රයේ අභ්‍යන්තර භූ විෂමතා ලක්ෂණ හා ලෙන්වල පිහිටීම අනුව ප්‍රාග් මානව වාසස්ථාන ලෙස ලෙන් භාවිත කළ බව පැහැදිලි ය. පූර්ව අධ්‍යයන අනුව ප්‍රාග් මානවයා සිය වාසස්ථාන ලෙස ලෙන් තෝරා ගැනීමේ දී අවධානයට ලක්කර ඇති කරුණු කිහිපයක් කෙරෙහි මෙහි අවධානයට ලක් කෙරිණ. ඒ අනුව සාමාන්‍ය භූමියෙන් ඉහළ උන්නතාංශයක පිහිටි ලෙනක් වීම, ලෙන ඉදිරියේ සිට බලනවිට විශාල පාරිසරික වපසරියක් නිරීක්ෂණය කළ හැකි වීම, ලෙනෙහි අභ්‍යන්තර අවකාශය සකස් වීම කෙරෙහි සැළකිළිමත් වී ඇත (එක් පවුලකට වඩා මෙම ලෙන් තුළ ජීවත් වී ඇත), අදාළ ප්‍රදේශයේ පාෂාණවල ව්‍යාප්තිය, පාරිසරික හා දේශගුණික තත්ත්වය කෙරෙහි ද විශේෂ අවධානයක් ලක්කර ඇත (ආයුධ නිෂ්පාදනය සඳහා අමුද්‍රව්‍ය ලබා ගැනීම හා දඩයම) ඒ අතර ප්‍රධාන වේ. වර්තමානයේ එම අවධිය පිළිබඳ පූර්ව පර්යේෂණ දත්ත විමර්ශනයේ දී පාහියංගල, බෙලිලෙන, කිතුල්ගල, ලෙන්වල භූමි දර්ශනය අධ්‍යයනය කරන කෙරිණ[11]. ශ්‍රී ජයවර්ධනපුර විශ්වවිද්‍යාලය හා පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තුමේන්තුව ඒකාබද්ධ ව 2017 වර්ෂයේ සිදු කළ මහලෙන කැණීම මඟින් ද මෙසොලිතිකයට හෙවත් මධ්‍යම ශිලා[12] අවධියට අයත් සාධක තහවුරු කර ගැනීමට හැකි විම මෙහි සාධනීය අවස්ථාව කි :රණසිංහත විදානපතිරණ, 2018ථ182*ග ප්‍රාථමික

ගුහා චිත්‍ර සිතුවම් කරන ලද කාලයට පූර්වයේ ප්‍රාග් ඓතිහාසික අවධියට අයත් ශිලා මෙවලම් සාධක නැගෙනහිර පළාත තුළ ලෙන් ආශ්‍රිතව සුළබ වීමට හේතුව ලෙස ආචාර්ය නිමල් පෙරේරා මහතා පෙන්වාදෙන්නේ වියළි කලාපීය ප්‍රදේශවල ප්‍රාග් මානවයා ජනාවාස ලෙස එළිමහන් ප්‍රදේශ තෝරාගෙන ඇති බැවිණි. මෙම ප්‍රදේශවලට අඩු වර්ෂාපතනයක් ලැබීමත් නිරන්තරයෙන් පරිසරය වියළි ව පැවැතීමත් හේතුවෙන් ප්‍රාග් මානවයා ගල් ආයුධ නිෂ්පාදනය ආදී කාර්යයන් අදාළ සම්පත් සහිත එළිමහන් ප්‍රදේශවල සිදු කර ඇති බවයි. බොහෝ කඳුකර ප්‍රදේශවල ස්වභාවික ගල්ගුහා අනුරාධපුර මුල්කාලයේ එනම් ප්‍රාග් බෞද්ධ අවධියේ ලෙන් ආරාම ලෙස සකස් වීම නිසා මුල් ජනාවාස ස්ථර විනාශ වන්නට ඇති බව නිමල් පෙරේරාගේ මතයයි. රජගල භූගෝලිය ව්‍යාප්තියට අනුව අභ්‍යන්තර භූ විෂමතා ප්‍රාග් මානව ජනාවාසයට යෝග්‍ය පරිදි නිර්මාණය වීම හේතුවෙන් ප්‍රාග් මානව ජනාවාස පවතින්නට ඇතැයි නිගමනය කළ හැකි මුත් ආරාම පරිශ්‍රයක් ලෙස ගොඩනැගීමෙන් අනතුරුව එම සංස්කෘතිකමය තැන්පත් වීම් ඉවත්ව ඇත. මානයා යකඩ භාවිතයට යොමුවීමත් සමඟ කෘෂිකාර්මික කටයුතු සඳහා තැනිතලා ප්‍රදේශවලට සංක්‍රමණය වන්නට ඇත. රජගල පුරාවිද්‍යා පරිශ්‍රයට නුදුරු තැනි නිම්න ප්‍රදේශයක් වන බන්ඩරදූව ප්‍රදේශයෙන් පූර්ව ඓතිහාසික යුගයට[13] අයත් මෙගලිතික සුසාන සංකීර්ණයක් අනාවරණය වීම තුළින් මේ බව ශපත කරයි. ඓතිහාසික අවධියට පෙර රජගල පුරාවිද්‍යා පරිශ්‍රය විවිධ මානව ක්‍රියාකාරකම් පැවැති භූමි කණ්ඩයක් බව යථෝක්ත උපකල්පන අනුව නිගමනවලට එළඹීම යුක්ති සහගත වේ.

2016-2018 වර්ෂයේ ශ්‍රී ජයවර්ධනපුර විශ්වවිද්‍යාලය, පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තුමේන්තුව හා විදේශීය වෙනත් විශ්වවිද්‍යාල සම්බන්ධව සිදුකළ මහලෙනෙහි පර්යේෂණ කැනීමෙන් ප්‍රාග් ඓතිහාසික හා මධ්‍යශිලා යුගයට අයත් සාධක අනාවරණය කරගෙන ඇත (රණසිංහ, 2018ඵ178-192). මෙම පර්යේෂණ කැනීම්වල අරමුණ වී ඇත්තේ රජගල ප්‍රධාන ලෙනෙහි සංස්කෘතික අනුක්‍රමිතා හඳුනා ගැනීමත්, තෙත් කලාපීය හා වියළි කලාපීය ප්‍රාග් ඓතිහාසික ගුහා වාසීන්ගේ අන්තර් කලාපීය සබඳතා හඳුනා ගැනීමත් ය (රණසිංහත විදානපතිරණ, 2018ඵ178). මේ අතර 2016 වර්ෂයේ සිදුකළ පර්යේෂණ කැනීමේ 18, 18ඊ, 18ඦ- 21, 21ජ ස්ථර ප්‍රාග් ඓතිහාසික ජනාවාස හා මධ්‍ය ශිලා යුගයට අයත් ජනාවාස සාධක තහවුරු වූ බවත් එයට සාපේක්ෂ ව 2018 වර්ෂයේ සිදු කළ දෙවන අදියරේ පර්යේෂණ කැණීමේ 24, 25 ස්ථරවලින් ශිලා මෙවලම් සාධක තහවුරු කර ගැනීමට හැකි වී ඇත. මෙයට අමතරව මැටි බඳුන් කොටස්, සත්ත්ව අවශේෂ[14] හමු වීම පාදක කරගනිමින් ඓතිහාසික අවධියට පෙර සංස්කෘතික අවධි කිහිපයක ක්‍රියාකාරීත්වයක් පැවති බව තහවුරු කරගත හැකිය.

සමස්ත ආරාමික පරිශ්‍රයේ භූමි දර්ශනයේ අනුක්‍රමිකතා තේරුම් ගැනීම සඳහා පර්යේෂණ කැනීමෙන් හමු වූ පුරාවස්තු විශ්ලේෂණ දත්ත යොදා ගෙන ඇත. 2016 වර්ෂය තුළ ශිලා මෙවලම් 10,168 ක් ද 2018 වර්ෂයේ ශිලා මෙවලම් 1823 ක්[15] ද වාර්තා වු බව පෙන්වා දෙයි (රණසිංහ, 2018ඵ185). මෙය ආරාමික පරිශ්‍රයේ මානව ක්‍රියාකාරකම් පැවති පළමු අවධිය ලෙස සැලකිය හැකිය. පූර්ව ජනාවාස පැවති බව තහවුරු කරගත හැකි අනෙක් සාධකය වන්නේ ප්‍රාථමික සිතුවම් සහිත ලෙන්[16] හඳුනාගත හැකි වීමයි. භූමි දර්ශනයේ අවසාන මැදිහත්වීම්වලට පූර්ව කාලයේ මානව ජනාවාස පැවති බව සඳහා පර්යේෂණ කැණීම් මගින් පමණක් තහවුරු කර ගත හැකි වුව ද; ආරාම පරිශ්‍රයෙන් අනාවරණය කරගත හැකි ප්‍රාථමික සිතුවම් සහිත ලෙන් සාධක මගින් පර්යේෂණ කැණීමට පූර්වයේ සිට ප්‍රාග් මානව ජනාවාස පැවති බව සිතීමට සාදක සපයනුයේ වශයෙන් ප්‍රාථමික සිතුවම් සහිත ලෙනයි.

ලෙන් අරම ගොඩ නැගුවේ දෙවන සංස්කෘතික අවධියේ "ඓතිහාසික්" කොටසේ දී ය. ඒ බව තහවුරු කරගත හැකි වනුයේ ලෙනෙහි ලජ්ජිතිස්ස රාජ්‍ය කාලයට අයත් සෙල්ලිපි සාධක[17] හා එම අවධියේ ලෙනෙහි නිර්මාණ ලක්ෂණ හමු වීම තුළිනි. බොහෝ විට පසුකාලීන පාලකයින් මෙහි නව්‍යතා කරන්නට ඇති කළ බවක් සිතිය හැකි වනුයේ ලෙන් විහාරයක් ගොඩනැගීමෙන් අනතුරු ව මේවා ආවාස ලෙස භාවිතයට ගැනීම හේතුවෙනි. මේ අනුව ආරාම පරිශ්‍රයේ සංස්කෘතික අවධි දෙකක් නිරවුල් ව තහවුරු කරගත හැකි එකම පරිශ්‍රය වශයෙන් මහලෙන සැලකිය හැකි වේ. සාපේක්ෂ ලෙස හඳුනාගත් පුරාවිද්‍යා සාධක පදනම් කර ගනිමින් යුගය පිළිබඳ නිගමනවලට එළඹුන ද, එහි නිරපේක්ෂ කාලනිර්ණයන් අනුව එම අවධිවල විචල්‍යතාවන් සිදු වීමට ඉඩ තිබේ.

කෙසේ වුවත් මෙහි දී පෙන්වාදීමට උත්සාහා කරනුයේ රජගල ආරාමික පුරාවිද්‍යා පරිශ්‍රයට අයත් භූමි දර්ශනයේ ඓතිහාසික අවධියට පූර්ව කාලය සංස්කෘතික ක්‍රියාකාරකම් සිදු ව ඇත.

දෙවන සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය

ආරාමික පරිශ්‍රයේ ඓතිහාසික භූමි දර්ශනයට පදනම වැටෙනුයේ මහින්දාගමනයත් සමඟ ඇති වූ ආරාමික බෞද්ධ සංස්කෘතිය සමග යි. මිහිඳු හිමි ඇතුළු පිරිස මිහිහින්තලේ අටසැට ලෙන්වල වස් සමාදන් වීම භික්ෂු වාසස්ථාන ලෙස ලෙන් යොදාගත් බව සඳහන් පළමු ඓතිහාසික අවස්ථාවයි. මෙකී සංස්කෘතික ප්‍රහර්ෂය ලක්දිව ගම්දනව් සිසාරා ව්‍යාප්ත වූ අතර මෙහි ප්‍රතිඵලයක් ලෙස රජරට හා එහි උපරාජධානියක් ව පැවැති රෝහණය දක්වා ප්‍රදේශවල ලෙන් ආරාම බිහි වූ බවට සැක නැත. මේ අනුව රජගල ආරාම පරිශ්‍රයේ ඓතිහාසික භූමි දර්ශන අධ්‍යයනයේ දෙවන අවධිය ලෙස ලෙන් ආරාමයක්ව පැවති අවධිය හඳුනාගත හැකිය.

ආරාමික පරිශ්‍රයේ ඓතිහාසික විකාශනය මිහිඳු හිමි කාලය තෙක් දිවයන බව වැව ඉස්මත්තේ ඇති පර්වත ලිපියේ[18] පෙළ විග්‍රහයේ දී පැහැදිලි වේ. එනම් ආරාමික පරිශ්‍රයේ ඓතිහාසික භූමි දර්ශනය අධ්‍යයනට මෙය කදිම නිදර්ශනයකි. මෙහි අන්තර්ගතය අනුව ප්‍රධාන කරුණු ද්විත්වයක් අනාවරණය කරගත හැකි වේ. එනම්

1. ආරාම පරිශ්‍රයේ සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය ආරම්භ වූ බව සඳහන් වන පළමු අවස්ථාව

2. එයට සමකාලීන ව බිහි වූ පළමු ආගමික කලාප තහවුරු කර ගැනීමයි.

".....ඉඩික (තෙරම) හිද තෙරහ තුබෙ" මෙම ලිපියට අනුව පරිශ්‍රයේ සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය සම්බන්ධ සංකල්පමය ලෙස කරුණු අනාවරණය කරගත් පළමු අවස්ථාව මෙයයි. ආරාමයක් ලෙස ආරම්භ වීමට පෙර මානව ක්‍රියාකාරකම් තුළින් කිසිදු අයුරකින් ස්වභාවික පරිසරය අතික්‍රමණය කරමින් සංස්කෘතික පරිසරයක් ගොඩනැගූ බවට සාක්ෂි හමු නො වේ. නමුත් යථෝක්ත ලිපියේ "..... ඉඩික (තෙරම) හිද තෙරහ තුබෙ" ලෙස ඉට්ඨිය හා මහින්ද තෙරුන් වෙනුවෙන් ස්තූප කළ බව සඳහන් වීමෙන් මානවයාගේ මැදිහත් වීමෙන් ආරාමික පරිශ්‍රය තුළ කරන ලද සංස්කෘතිකමය නිර්මිත තහවුරු කරගත හැකි පළමු අවස්ථා ව මෙය වේ.

වර්තමානයේ එම ස්තූපයේ යැයි සිතිය හැකි ආකෘතිමය නිර්මිතයක්[19] සෙල්ලිපිය ආසන්නයෙන් හඳුනාගත හැකි වුව ද පර්යේෂණයේ දී ආගමික කලාප 1 ලෙෂ[20] හඳුනාගත් පරිශ්‍රයේ ඇති කුඩා හා විශාල ස්තූප දෙක මෙය විය හැකි බව මතයක් ඉදිරිපත් කර ඇත. ඒ බව සනාථ කිරීමට කරුණු කිහිපයක් ඉදිරිපත් කර ඇත.

මෙම පරිශ්‍රය සම්බන්ධ වැදගත් ඓතිහාසික කරුණක් ලෙස පෙන්වාදිය හැකි වනුයේ මහින්දාගමනය හා සම්බන්ධ සිද්ධිය යි. රජගලින් හමු වූ ශිලා ලිපි අතර ඇතැම් ලෙන් ලිපි පිළිබඳ අවධානය යොමු කළ ද, පුරාවිද්‍යා පරිශ්‍රයේ ඓතිහාසික බව පිරික්සීමේ දී වැව ඉස්මත්තේ පර්වතය මත කොටා ඇති මිහිඳු හිමියගේ හා ඉට්ඨිය තෙරුන්ගේ නම් සඳහන් පර්වත ලිපිය වැදගත් වේ ඃජර්බ්ඩසඡ්බ්, 1970ඵහද 468*ග පරණවිතානයන්ගේ කියවීම පරිදි, "යෙ ඉමදීප පටමය අදිය අගත ඉඩික (තෙරම) හි ද තෙරහ තුබෙ" ඔයසි සි එයැ් එමච් දම එයැ ඇකාැර ෂාසන් 'බා එයැ ඇකාැර ඡ්යසබා්ල උයද ජ්පැ එද එයසි ෂික්බා ඉහ ෂවී ත්‍දරුපදිඑ ටදදා ත්‍දරඑමබැ "මේ මෙම දිවයිනේ සමෘද්ධිය පිණිස ප්‍රථමයෙන් පැමිණියා වූ ඉට්ඨිය තෙරුන්ගේ හා මහින්ද තෙරුන්ගේ තූපයයි" මෙම ලිපිය අසල ඇති දාගැබ මිහිඳු හිමියන්ගේ හා උන්වහන්සේගේ පරිනිර්වාණයෙන් නොබෝ කලකින් ගොඩනගන්නට ඇති හෙයින් ශිලා ලේඛනය ද එම කාලයටම අයත් විය හැකි ය. එහෙත් මෙහි දී අවධානයට ලක් කළ යුතු කරුණු ද්විත්වයකි,

1.මහින්ද තෙරුන්ගේ නමට පූර්වයෙන් ඉට්ඨිය තෙරුන්ගේ නම සඳහන් කරන ලද්දේ කුමන හෙයින් ද?

2.සෙල්ලිපිය අසල ස්තූපය මිහිඳු හිමියන්ගේ ද? යන්න යි. පර්වත ලිපියේ පද අන්තර්ගතය සම්බන්ධයෙන් පළමු ව මතුවන ගැටලුව වන්නේ මහින්ද තෙරුන්ගේ නමට පූර්වයෙන් ඉට්ඨිය තෙරුන්ගේ නම සඳහන් කරන ලද්දේ කුමන හෙයින් ද? යන්නයි. මෙයට සාධක ඉදිරිපත් කරන එල්ලාවල මේධානන්ද හිමි

KALAM -International Research Journal
Faculty of Arts and Culture
South Eastern University of Sri Lanka
Volume X Issue 1, 2016

පෙන්වා දෙන්නේ මිහිඳු හිමිට පෙර ඉට්ඨිය තෙරුන් පිරිනිවන්නට ඇති බවයි (මේදානන්ද, 2006ඵ52). ඒ පිළිබඳ නිරවුල් මානයකින් කරුණු විග්‍රහ කිරීමට අපොහොසත් වන්නේ සාහිත්‍ය මූලාශ්‍රවල එම පිරිසයේ අනුපිළිවෙල පිළිබඳ කරුණු දක්වා නොතිබීමයි. මහාවංසය මිහිඳු හිමිගේ පරිනිර්වාණයෙන් පසු අනෙක් රහතන් වහන්සේලාගේ පරිනිර්වාණය සිදු වූ බව දක්වා තිබීම මේ සම්බන්ධ එකදු සාධක යයි.

"...... බහුශ්‍රැත වූ මහා ප්‍රාඥ වූ මහින්දාදී මහතෙරවරයෝ විනයාදී බුද්ධ වචනය

බබුළුවා කල්යාමේ දී අනිත්‍යවංසයට ගියාහුය යි" (ම.ව. 1959,පිං.55).

මිහින්තලා පර්වත ලිපියෙන් ද අනුපිළිවෙලින් " මහින්ද, භද්‍රසාල, ඉටික, උති" ලෙස

"මහිද තෙරහ ච හද්‍රසාල තෙරහච ඉටික තෙරහච උති තෙරහ ච පයමහ (කර) පිත...."

:ඡ්‍රබ්ඩසඡ්බ්ල 1983ඵ33ගහදග 21*ග

මිහින්තලා සෙල්ලිපියේ මහින්ද තෙරුන්ගේ නාමය ප්‍රථමයෙන් ද, රජගල පර්වත ලිපියේ " ඉට්ඨිය" තෙරුන්ගේ නාමය පළමු ව යෙදී ම යම් පර්යේෂණ අවකාශයක පිහිට විය යුතු විමර්ශනීය කරුණක් වුවත්, නිගමනය ලෙෂ ගත හැකි වන්නේ මුල් කාලයේ සිට ඉට්ඨිය තෙරුන් රජගල ආරාමික පරිශ්‍රයේ භාවනානුයෝගීව සිටි බවත්, මිහිඳු මහරහතන් වහන්සේ අවසාන කාලයේ රජගලට වැඩට කිරීමත් යන පදනම් මත මෙලෙස නම්වලට ප්‍රමුඛතාව ලබා දෙන්නට ඇතැයි උපකල්පනය කිරීම ය.

දෙවන පර්යේෂණ අවකාශය වන්නේ පර්වත ලිපිය අසල ස්තූපය මිහිඳු හිමියන්ගේ ද? යන්නයි. මේ සම්බන්ධයෙන් රජගල පුරාවිද්‍යා පරිශ්‍රයේ ඇති පුරාවිද්‍යාත්මක සාධක මුල්කර ගනිමින් යම් අදහසක් ඉදිරිපත් කළ හැකි ය. ආරාම පරිශ්‍රයේ සෙල්ලිපිය පිහිටි ස්ථානයේ ස්තූපයට ව්‍යුහාත්මක ව සමානතාවක් ඇති ස්මාරක වෙනත් පරිශ්‍ර තුළින් ද හඳුනාගත හැකි වීමෙනි. වර්තමානයේ බාහිර බලපෑම් හේතුවෙන් ඒවායේ ව්‍යුහාත්මක ස්වරූපය ගිලිහී යාම හේතුවෙන් හඳුනාගත නොහැකි ලෙස වෙනස් වීම්වලට ලක් ව ඇත. එයට සමාන සාධක සහිත ව ඉතිරි වී ඇති එක ම සාධකය වන්නේ ආරාම පරිශ්‍රයේ මධ්‍යය ලක්ෂය පිහිටුවා ඇති ස්ථානයෙහි හඳුනාගත හැකි ස්තූප සාධකය යි. එහි ද බොහෝ කොටස් විනාශ වී ඇතත් ඉතිරි ව ඇති සාධක මිහිඳු සෙල් ලිපිය අසල ස්තූපයට සමාන ස්වරූපයක් දරයි. පරිශ්‍රයේ හඳුනා ගත හැකි ස්තූප ගොඩැලි බොහෝමයක් මෙවැනි ස්වරූපයක් ගන්නා බවට අනුමාන කළ හැකි වේ. අනෙක් කරුණ වන්නේ ප්‍රමාණයෙන් විශාල ස්තූප නිර්මාණය කිරීමේ තාක්ෂණය දියුණු ව පැවති අවධියක භික්ෂූන් අතර දැඩි සේ ගරුබුහුමනට ලක් වූ මිහිඳු හිමි හෝ ඉට්ඨිය තෙරුන් වෙනුවෙන් සාමාන්‍ය නිර්මාණ ස්වරූපයක් ගන්නා ස්තූපයක් ගොඩනැගුවේ ඇයි ද? යන්න හා මිහිඳු හිමි හෝ ඉට්ඨිය තෙරුන් වෙනුවෙන් එක ම ස්තූයක් නිර්මාණය කරන ලද්දේ ද? යන්නයි. මෙම පර්යේෂණ අවකාශය කෙරෙහි වෙත මධ්‍යස්ථ ව බැලීමේ දී පෙන්වා දිය හැකි එක ම විකල්පය වන්නේ රජගල ආරාමික පරිශ්‍රයේ පළමු ආගමික ගොඩනැගිලි කලාප ලෙස හඳුනා ගත හැකි ස්තූප ද්විත්වයයි. මෙම ස්තූප ද්විත්වයෙන් එක් ස්තූපයක් ප්‍රමාණයෙන් විශාල ව හා අනෙක ප්‍රමාණයෙන් කුඩාවට නිර්මාණය කළ බව හඳුනා ගැනීමට ලැබේ. මේ ස්තූප ද්විත්වය එකිනෙකට වෙනස් භූමි දර්ශනයක ප්‍රමාණයෙන් වෙනස් ස්වරූපයක් උසුලයි. විශාල ස්තූපය උස් වූ භූමි කලාපයක ද, කුඩා ස්තූපය ඊට වඩා පහත් භූමි කලාපයක ද නිර්මාණය කර ඇත. ස්තූප ද්විත්වයෙහි ම නිර්මාණ තාක්‍ෂණය හා කාලය අන්ව එකම අවධියක වාස්තු විද්‍යාත්මක ලක්‍ෂණවලින් යුක්ත ය. ප්‍රමාණාත්මක ව වෙනස් අයුරක් දරණ හෙයින් විශාල ස්තූපය මිහිඳු හිමිගේ ද, කුඩා ස්තූපය ඉට්ඨිය තෙරුන්ගේ ද විය හැකි බව නිගමනය කළ ද පර්වත ලිපියේ ඉට්ඨිය තෙරුන්ගේ නාමය මිහිඳු හිමිගේ නාමයට පූර්ව වශයෙන් යෙදී ම මතවාදයට තුඩුදෙන කරුණකි. අනෙක් කරුණ වන්නේ මිහිඳු හිමි හා ඉට්ඨිය තෙරුන්ගේ නම් සඳහන් සෙල්ලිපිය ස්තූපවලට තරමක් ඈතින් කොටා තිබීම යි. තවත් වැදගත් සාධකයක් මෙහි දී ගෙන හැර දැක් විය හැකි වේ. ශීත ලෙන් පිහිටුවා ඇති ස්ථානයත් අදාළ ලෙන් පිළිබඳ තොරතුරු අන්තර්ගත සෙල්ලිපිය පිහිටි ස්ථානයත් අතර ඇති දුර ප්‍රමාණ යයි. මේ නිසා ඉට්ඨිය මිහිඳු හිමිගේ ස්තූප පළමු ආගමික ගොඩනැගිලි කලාපයේ පිහිටුවා පර්වත ලිපිය යෝග්‍ය පර්වතයක් වන වැව ස්මත්තේ ස්ථාපිත කරන්නට

ඇත යි උපකල්පනය කළ හැක. කෙසේ වුව ද පර්වත ලිපියේ සඳහන් තෙරවරුන්ගේ ස්තූප මෙය විය හැකි බව සඳහන් කිරිම ඒක පාර්ශවීය වුව ද එම අනුපිළිවෙළ පිළිබඳ කිසිදු අභිලේඛන හා සාහිත්‍ය මූලාශ්‍රක අන්තර්ගත නොවී ම නිසා මෙය සාපේක්‍ෂ මතයක් ලෙස සැලකිය යුතු වේ.

දේවානම් පියතිස්ස රජුගෙන් (ක්‍රිථපූ 250ථ210) පසු උත්තිය රජ වූ බවත් ඔහුගේ අටවන රාජ්‍ය වර්ෂයේ මිහිඳු හිමි පිරිනිවන් පෑ බව සඳහන් වේ[21]. එයට සමකාලීනව මෙම පරිශ්‍රය ලෙන් ආරාමයක් ලෙස ආරාම ගොඩනැගෙන්නට ඇති නිසා ය. ලෙන් ආරාමය බිහි වූ කාල පරිච්ඡේදය වන විටත් මෙම පරිශ්‍රයේ දියුණු සංස්කෘතික භූමි දර්ශනයක් පැවති බව ප්‍රකට ය.

ලෙන් ආරාමික පරිශ්‍රයක් ලෙස වර්ධනය වූ මෙහි මුල් කාලයේ භික්‍ෂූන්ගේ වාසස්ථාන ලෙස භාවිත වූයේ මෙකී ලෙන් ය. ස්වභාවික පර්වත භික්‍ෂූන්ගේ වාසයට සුදුසු ලෙස සකස් කොට පූජා කිරීමේ කාර්යය තුළ සංස්කෘතික ක්‍රියාදාමයක් සිදු ව තිබේ.

1. ස්වභාවික ලෙනෙහි කටාරම් කැපීම.

2. ලෙන තුළ බිම සකස් කිරිම (ලෙන ඇතුළත පූර්ව ජනාවාස පස් ස්ථරයන් ඉවත් කිරීම නිසා මුල් ඉදිකිරීමේ (ප්‍රාග් ඓතිහාසික සාධක) ඉවත්ව ඇත. පසු ව ගල්පතුරු අතුරා නැවත ඓතිහාසික අවධිය තුළ ලෙන සකස් කොට ඇත.)

3. ඒ මත මැටි බදාමයෙන් බිත්ති නිර්මාණය කිරීම.

4. ලෙන ඉදිරිපස පියස්ස නිර්මාණය කිරීම (ලෙන ඉදිරිපිට භූමිය සකස් කිරීම, බොහෝ විට ගල්වැටි දැමීම මගින් ලෙන වටා අවකාශය සකස් කර ගෙන ඇත).

මේ අනුව ආරාම පරිශ්‍රය දෙවන සංස්කෘතික භූමි දර්ශනයක් ලෙස ලෙන් ආරාමය එක් වූ බව පැහැදිලි වේ. හඳුනාගත හැකි ලෙන් සමූහයක ම ඒවා පූජා කළ තැනැත්තා හෝ තැනැත්තියගේ නම අදාළ ලෙනේ උපරිභාගයේ කටාරමට ඉහළින් කොටා තිබේ.

"…. උපාසිකා සාමිකා ලෙනක් [22]පිදීම"

"…. උපාසිකා බුද්ධ දත්තා ලෙනක් [23]පිදීම"

"…. උපාසිකා යසස්සිනි ලෙනක් [24]පිදීම"

"…. උපාසිකා අභිජාතා ලෙනක් පිදීම"

"දෙවනපිය-මහරඣ ගමිණි-තිශර පුත

ලඣක-රඣහ ඉද පතිටපිත සිතෙ ලෙණෙ පවවිශති" ඃජ්රබ්ඩසජ්බ්ග 1970ථ 33*

"දෙවියන්ට ප්‍රිය වූ ගාමණීතිස්ස මහරජුගේ පුත්‍ර ලඤ්ජක රජු විසින් මෙහි පස්විස්සක් ශිතලෙන් ප්‍රතිෂ්ඨාපිතය"

සීතලෙන් පූජා කිරිම ලජ්ජිතිස්ස රාජ්‍ය කාලයේ සිදු වූ බව සඳහන් වුව ද මේවා ලෙන් ආරාමවලට අවසාන භාගයේ එක් වූ නිර්මාණ වශයෙන් පෙන්වා දිය හැකි වේ. විශේෂයෙන් ම පරිශ්‍රයේ හඳුනාගත හැකි අනෙක් ලෙන් සමග සසඳන විට මේවා නිරුපද්‍රිත ය. එහි බිත්ති කොටස් මගින් ලෙනෙහි නිර්මාණ ව්‍යුහය නිරවුල් ව තහවුරු කරගත හැකි නමුත් එයට සම්බන්ධ දැව කොටස් විනාශ ව ගොස් ඇත. මෙහි බිත්ති කොටස් මෙලෙස ආරක්ෂා වීම දුෂ්කර භූගෝලීය පිහිටීමේ නිසා යැයි විශ්වාස කළ නො හැක්කේ අනෙක් ලෙන් මෙන් ම සීතලෙන් ද නිධන් හොරුන්ගේ දැඩි තර්ජනවලට ලක්ව ඇති බැවිනි. කරුණු සලකා බැලීමේ දී සීතලෙන්, ලෙන් ආරාමයට අවසාන භාගයේ එක් වූ අංගයක් ලෙස පෙන්වා දිය හැකි වේ. "ලෙණෙ" යන්න ගල් ගුහාව යන්න යෙදු පර්යාය පදයකි. "ගල් ගුහාව" යන්න ස්වභාවිකත්වයත් "ලෙණ" යන්න සංස්කෘතික බවක් අන්තර්ගත වීමෙන් ස්වභාවිකත්වයෙන් පසු සංස්කෘතික ක්‍රියාදායමක් සහිත භූමි දර්ශනයක් ගොඩනැගීමට මෙකී සාධක ඉවහල් වී ඇත. සාමාන්‍ය ජනතාව පමණක් නොව ප්‍රභූවරුන්, රාජ්‍ය පාලකයින් ද ලෙන් පූජා කළ බවට සෙල්ලිපි සාක්‍ෂි ලැබෙන හෙයින් විවිධ තරාතිරම්වල පුද්ගලයින් මේ අවධියේ සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය ගොඩනැගීම සඳහා දායක වී ඇති බව පැහැදිලිය. රජගල ආරාමික පරිශ්‍රයේ ඓතිහාසික භූමි දර්ශනය අධ්‍යයනයේ දී දෙවන අවධිය ලෙන් ආරාමයක් ලෙස

වර්ධනය වූ කාලපරිච්ඡේදයයි. මෙම අවධියේ ඓතිහාසික බව ගොඩ නැගී ම සඳහා උපයෝගී කරගත් මූලාශ්‍ර මාර්ග අතර සෙල්ලිපි සාධකය වැදගත් වේ. පසුකාලීන මේ ප්‍රදේශය දේශපාලන තන්ත්‍රයට නතුවීමත් සමඟ මෙම ලෙන් ආරාමය ක්‍රමයෙන් සංකීර්ණ වස්තුවිද්‍යා අංග සහිත සංකීර්ණ සංස්කෘතික භූමි දර්ශනයක් බවට ගොඩ නැගුණි. එය තෙවන අවධියක් ලෙස සාකච්ඡාවට බඳුන් කෙරේ.

තෙවන සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය

මෙම අවධිය ආරාමික පරිශ්‍රයේ රාජ්‍ය අනුග්‍රහය සහිතව සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය ගොඩනැගුණු අවධියයි. පොදු ගොඩනැගිලි කලාපය[25], දෙවැනි ආගමික කලාප[26], වැව[27], මාර්ග පද්ධතිය[28] හා අවකාශය තුළ වෙනත් වාස්තුවිද්‍යා අංග ආරාමික භූමි දර්ශනයට එක් වූයේ මෙම අවධිය තුළ ය. එය බොහෝ දුරට රාජ්‍යය අනුග්‍රහය මත සිදු වන්නට ඇත. ලජ්ජිතිස්ස රාජ්‍යය කාලයේ ගිරිකුම්භිල විහාර පූජෝත්සවය[29] පැවත්විණ. මහාවංසයේ මෙම විහාරය ගැන අවසන් වරට සඳහන් වනුයේ පළමුවන උදය රජුගේ (ක්‍රි.ව. 797-801) කාර්යයන් විස්තර කරන අවස්ථාවේ දීය. එහෙත් පළමු වන දප්පුල රාජ්‍ය සමය තෙක් ශිලා ලිපි හා වෙනත් සාහිත්‍යය මූලාශ්‍රවල යම් තොරතුරු අන්තර්ගත වේ. විශේෂයෙන් ම ආරාම පරිශ්‍රයේ ඓතිහාසික භූමි දර්ශනය අධ්‍යයනය කිරීමේ දී ලජ්ජිතිස්ස රාජ්‍යය කාලයේ සිට පළමු වන උදය රාජ්‍ය (ක්‍රි.පූ.797) කාලය වැදගත් වේ. මෙම අවධිය තෙවන අවධියේ ආරාමික පරිශ්‍රයේ භූමි දර්ශනයට නව ඉදිකිරීම් සමුදායක් එක් ව තිබේ.

ආරම්භයේ සිට අවසානය දක්වා ආරාම පරිශ්‍රයේ භූමි දර්ශනයට දායක වු රජවරු

පර්යේෂණයේ දී ගොඩනගාගත් උපකල්පන පදනම් කරගනිමින් මෙම පරිශ්‍රයට එක් වූ නව ඉදිකිරීම් කලාපයන් පිළිබඳ නිශ්චිත ලෙස සඳහන් නොවුන ද වාස්තු විද්‍යාත්මක ඉදිකිරීම්වල තාක්ෂණය හා නිර්මාණ ලක්ෂණ අනුව කාලීන වශයෙන් යම් අනුක්‍රමික බවක් හඳුනා ගත හැකිය. විශේෂයෙන් ම සාහිත්‍ය මූලාශ්‍ර හා සෙල්ලිපි සාධක භාවිතයෙන් ඓතිහාසික භූමි දර්ශනය හා සමකාලීන සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය අධ්‍යයනය කරන ලදී.

මහාදාඨික මහානාග (ක්‍රි.ව. 07-19) රජු යුවරජ ව සිටි කාලයේ සිදුකරන ලද පරිත්‍යාගක් ගැන සඳහන් වන ලිපියක "කුබලවතිසපවත හෙවත් කුම්භීලවාපිතිස්සපබ්බත[30]" විහාරය යනුවෙන් සඳහනක් ඇත (හෙට්ටිආරච්චි, විජේතුංග, 2014ඵ121). එමෙන් ම මහානාග රජුගේ සොයුරු භාතිකාභය සාදවා දෙන ලද විහාර පූජාවක් සම්බන්ධ ලිපියක "කුබිලවතිසපවත" ලෙස සඳහන් ව ඇත (ජර්බ්ඩසජ්බ් 1983ඵ17-21, හෙට්ටිආරච්චි, විජේතුංග, 2014ඵ121). මහාචාර්ය හෙට්ටිආරච්චි මහතා පෙන්වා දෙන්නේ ක්‍රි.ව. 1වන සියවස වන විට මෙම ආරාමය කුම්භීලවාපිතිස්ස පර්වත විහාරය ලෙස හැඳින් වූ බවයි. එහෙත් මෙහි පදානුගත ව අර්ථ විග්‍රහ කිරීමේ දී මේධානන්ද හිමි කිඹුලෙකුගේ හැඩය යන අර්ථයෙන් "කුබිලව" වශයෙන් හැඳින වූ බවත් රජුගේ නමින් තිස්ස යන්න යෙදූ බවත් පෙන්වා දෙන අතර වාපි යන්න අර්ථයක් දී නොමැත. කේ. හෙට්ටිආරච්චි මහතා පෙන්වා දෙන්නේ රජගල කඳු පර්වතයේ ඇති වැවක ස්වරූපයේ බැම්මක් හා පිටවානක සාධක මුල් කරගනිමින් යථෝක්ත නාමයට විශේෂණයක් සහිත ව යෙදී ඇති බවයි (හෙට්ටිආරච්චි, විජේතුංග, 2014ඵ121). මෙහි දී අධ්‍යයනයට ලක් කළ යුතු කරුණක් වන්නේ රජගල පරිශ්‍රයේ ඇති ප්‍රධාන ජල මූලාශ්‍රය වන වැව පිළිබඳව යි. විවිධ කාල පරිච්ඡේවල ආරාම පරිශ්‍රයට විහාර අංග එක් වූ බව පැහැදිලිය. එහෙත් වැව කුමන කාලයක කවුරුන් විසින් නිර්මාණය කරන ලදැයි පැහැදිලි නැත. යථෝක්ත සෙල්ලිපි පාඨවල අර්ථ විග්‍රහ පදනම් කර ගෙන මහාදාඨික මහානාග රාජ්‍ය කාලයට සමකාලීනව අයත් සෙල්ලිපිවල බහුලව "ඣඣවාපිතිස්ස" ලෙස අර්ථ ගැන්වෙන බැවින් එම කාලයට සමකාලීනව වැව නිර්මාණය වන්නට ඇති බවත් එය ආරාම පරිශ්‍රයේ ඓතිහාසික සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය ගොඩනැගීමට එය ඍජුව ඉවහල් වූ බවක් නිගමනය කළ හැකි වේ. වැව ස්ථානගත කිරීම පිළිබඳ ව සාමාන්‍ය දෘෂ්ටියකින් කරුණු විග්‍රහ කිරීම උගහට වන අතර පුරාවිද්‍යාඥයෙකුට හෝ භූගෝල විද්‍යාඥයෙකුට මෙය සංකීර්ණ කාර්යයකි. කඳු පර්වතය මධ්‍යයේ ඇති සීමිත තැනි නිම්න ස්වරූපයක් කේන්ද්‍ර කරගෙන නිර්මාණය කර ඇති වැවේ පිහිටීම සමස්ත පොදු ගොඩනැගිලි ඉදිකිරීම් කලාපයේ ම භූමි දර්ශනය ගොඩනැගීම සඳහා බලපාන අයුරු විමර්ශනය කිරීමේ දී දැකගත හැකි වේ. ඓතිහාසික කරුණු විග්‍රහය අනුව කඳු මස්තකයේ වැව නිර්මාණය සංකීර්ණ ක්‍රියාවකි. පුරාවිද්‍යාත්මක භූමි දර්ශනය

අධ්‍යයන කරන්නෙකුට එය වඩාත් සංකීර්ණ ක්‍රියාවක් විය හැකි ය.

මෙම අවධියේ ආගමික ඉදිකිරීම් කලාපයක් වශයෙන් හඳුනාගත හැකි ය. ආගමික කලාප අංක දෙකෙහි වාස්තුවිද්‍යා ලක්ෂණ හා ඉදිකිරීම්වල භාවිතමය අගය අනුව අනුරාධපුර මධ්‍ය කාලයට අයත් පිළිමගෙයක් බව තහවුරු කර ද පිළිමගෙය සම්බන්ධ මූලාශ්‍රගත තොරතුරුවල එන විස්තරයට මෙම පරිශ්‍රය සම්බන්ධව යම් සබඳතාවයක් පවතින්නට ඇතැයි සිතිය හැකි ය. මහාවංශයේ සඳහන් පරිදි,

"අරියාකර විහාරයට මල්වතු නම් ගම දින. එහි ම ඉතා සිත්කළු පිළිමගෙයක් කළේයි, එහි සිටිපිළිමයෙහි මාහැගි ඌණිරෝමය කළේයිත්ථා" (බටුවන්තුඩාවේ[31], 1996. පරි.43, 59 ගාථා) මෙම සඳහනට අනුව අරියාකර විහාරය ගැන විවිධ මත පැවතිය ද එහි සඳහන් මාලාවත්පු නම් ගම් ප්‍රදානය පිළිබඳ ව සෙල්ලිපි සාධක අනුව තහවුරු වීම නිසා මෙම පිළිමගෙය රජගල පරිශ්‍රයේ ඉදි වූ එකක් බව පෙන්වා දී තිබෙයි (කන්නන්ගර, 2014ඵ102). මෙය කුමන ස්ථානයේ ඉදිකරන ලද්දේ දැයි මුල් අවස්ථාවේ දී පැහැදිලි අදහසක් නොපැවතිය ද, රජගල පුරාවිද්‍යා පරිශ්‍රයේ වැවට ඉහළින් ඇති දළ බෑවුම් සහිත කඳු මස්තකය මත පිහිටා ඇති මුරගල සහිත ගොඩනැගිල්ල කැණීම් කිරීමේ දී එහි මධ්‍ය කොටසින් පිළිම පීඨිකාවක්[32] මතුකර ගැනීමට ද හැකි විය. මෙහි පිළිමයක අවශේෂයක් හඳුනාගත නොහැකි වූව ද, නිශ්චිත ලෙස පිළිමය තැම්පත් කළ ගොඩනැගිල්ලක් බව තහවුරු කරගත හැකි වේ. උස් වේදිකාවක් මත ඉදිකරන ලද මෙහි කණු ප්‍රමාණයෙන් දිග, පළල, උස අනෙක් ඉදිකිරීම්හි කණුවලට සාපේක්ෂව වැඩි අගයක් ගනී. එමෙන්ම ඉහළ මාලයට නැගීම සඳහා දැව පඩිපෙළ සම්බන්ධ කළ ශිලාමය පාදමක් ද මතුකර ගැනීමට හැකි විය. මෙම සාධක හේතුවෙන් මෙය නිශ්චිත ලෙසම දෙමහල් ගොඩනැගිල්ලක් සහිත පිළිමගෙයක් විය හැකි යයි නිගමනය කිරීමට පුළුවන. මෙයට සමාන පිළිම පීඨිකාවක් සහිත දෙමහල් ගොඩනැගිල්ලක ලක්ෂණ අභයගිරි ආරාම[33] සංකීර්ණයෙන් ආවරණය කරගත හැකිවීම නිසා මෙම ඉදිකිරීම් අනුරාධපුර මධ්‍ය කාලයට අයත් විය හැකිය යි උපකල්පනය කිරීමට පුළුවන. මේ අනුව මෙම ආරාමික පරිශ්‍රයේ ඓතිහාසික භූමි දර්ශනය තුළ විවිධ අවධිවලට අයත් වාස්තුවිද්‍යා ලක්ෂණ සහිත නිර්මාණාංග එක් වූ බව පැහැදිලි ය.

මහාවංසයේ පළමුවන උදය රජුගේ රාජ්‍ය (ක්‍රි.පූ. 797) කාර්යයන් විස්තර කරන තැන්හි ඔහු අරියාකර විහාරයේ හෙවත් රජගල ආරාමික පරිශ්‍රයේ දිරාගිය තැන් නැවත පිළිසකර කරවා පෙර නො තිබූ ලහබත් ගෙයක් ද කළ බව සඳහන් වේ[34] (කන්නන්ගර, 2014). මෙම අවධියේ දී ද සංස්කෘතික භූමි දර්ශනයට යම් දායකත්වයක් ලබා දී ඇති බවත් එම අවධියට පෙර " දිරාගිය තැන් නැවත පිළිසකර කරවා" යන්න සඳහන්වීම තුළ මෙම රාජ්‍ය කාලයට පෙර පාලකයින් විසින් නිර්මාණය කරන ලද ගොඩනැගිලි පැවති බවත් බොහෝ විට එම ගොඩනැගිලි ලජ්ජතිස්ස රජු කූටකණ්ණ තිස්ස රජු හෝ භාතික තිස්ස රජු හෝ මහාදාඨික මහානාග හෝ බුද්ධදාස රජු හෝ දප්පුල රාජ්‍ය කාලයේ භූමි දර්ශනයට එක් වූ නිර්මාණ අංග විය හැකි බවත් ය. ඓතිහාසික භූමි දර්ශන විග්‍රහය අනුව පැහැදිවි වන කරුණක් වන්නේ මෙම කලාපය තුළ නිර්මිත ගොඩනැගිලි විවිධ රාජ්‍ය කාලයන් තුළ ප්‍රතිසංස්කරණයට ලක් විම නිසා අවධි කිහිපයකට අයත් නිර්මාණ ලක්ෂණ හඳුනාගත හැකි බවයි.

මෙම කරුණු පාදක කරගනිමින් නිගමනය කළ හැකි වුයේ රජගල ඓතිහාසික භූමි දර්ශනය අධ්‍යයනය කිරීමේ දි තෙවන අවධියක් ලෙස අධ්‍යයනයට බඳුන් කළ මෙම අවධිය තුළ සංස්කෘතික භූමි දර්ශනයට විවිධ විහාර අංග එක් වූ බවත් පැවති ආරාමික ඉදිකිරීම් ප්‍රතිසංස්කරණවලට ලක් වූ බවයි.

සිව්වන සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය

මෙම කාලපරිච්ජේදය තුළ ආරාමික භූමි දර්ශනයට කිසිදු ආකාරයක නව අංග එක් වූ බවක් තහවුරු නොවේ. පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුවේ මැදිහත්වීම් මත පවතින සාධක තහවුරු කර ගැනීම හා වාර්තා කිරිම පමණක් කළ බව මූලාශ්‍ර හා පුරාවිද්‍යා ස්මාරක කිහිපයකට සිදු කර ඇති මැදිහත් වීම් අනුව පැහැදිලිය. පුරාවිද්‍යා පාලන වාර්තාවේ සඳහන් පරිදි බුදු පිළිමය වටා කැණීමක් සිදුකර ඇත (පු.දෙ.පා.වා 1996-02). ලහබත්ගෙය[35] ලෙස හඳුනාගත් ගොඩනැගිල්ල වර්තමාන සංරක්ෂණ කාර්යයන්වලට පෙර පුරාවිද්‍යා

දෙපාර්තුමේන්තුව මගින් ප්‍රවේශ දොරටුවක් හා බැම්ම සඳහා ගවේශනයක් සිදු කර ඇත. උපෝසථාඝරය ලෙස හඳුන්වන භික්ෂූන් වහන්සේලා විනය කර්ම කළ ගොඩනැගිල්ල පුරාවිද්‍යා පාලන වාර්තාවලට අනුව ගොඩනැගිල්ලේ කොටසක කැණීම් කර පාදාගෙන ඇත (පුරාවිද්‍යා පාලන වාර්තාව, 1963/64ඵ ඨ.12*. එම පුරාවිද්‍යා පාලන වාර්තාවට අනුව බටහිර දොරටුවේ සිට උතුරු දොරටු ව තෙක් කැණීම් කර ඇති අතර බටහිර දොරටු ව හොඳින් ආරක්ෂා වී පැවැතියත් උතුරු දොරටුවේ මුරගල් දෙකන් එකක් කොටස් දෙකකට කැඩී ඇති බවත් එය ප්ලාස්ටික් සිමෙන්තියකින් බද්ධකර ඇති බව පෙන්වාදෙයි (පුරාවිද්‍යා පාලන වාර්තාව, 1963/64තඨ.12ත කුලතුංග සහ අබේනායක, 2018ඵ 108-109). මේ සඳහා විධිමත් මැදිහත්වීම් සිදුවන්නේ 2014 වර්ෂයේ දී ය. මෙහි දී ගොඩනැගිල්ලේ පැරණි ව්‍යුහාත්මක ස්වරූපය භූමි දර්ශනයට අනුව නිවැරදිව අනාවරණය කරගෙන අවසාන ක්‍රියාකාරි අවධියට සාපේක්ෂව නැවත සංරක්ෂණය කර ඇති ආකාරය හඳුනාගත හැකිය. රජගල ආරාමික පරිශ්‍රයේ ඇති වැදගත්ම වාස්තුවිද්‍යා නිර්මාණ ලක්ෂණ සහිත දානශාලාව පිළිබඳ පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුවේ පාලන වාර්තාවේ පළමු වරට සඳහන් වන්නේ 1961-62 පාලන වාර්තාවේ ය. මෙම ගොඩනැගිල්ල ස මැදිහත්වී ම සිදු ව ඇත්තේ 2015 වර්ෂයේ ශ්‍රී ජයවර්ධනපුර විශ්වවිද්‍යාලය හා පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව ඒකාබද්ධ සිදු කෙරෙන පර්යේෂණ කටයුතුවල දී ය (රජගල පුරාවිද්‍යා පර්යේෂණ, 2018ඵ154). මෙම අවධිය තුළ භූමි දර්ශනය තුළ පැවති සංස්කෘතික හා ඓතිහාසික වටිනාකමක් ඇති දේ ආරක්ෂා කිරීමට කටයුතු කළා මිස නවාංග භූමි දර්ශනයට එක් කිරීමට කටයුතු කොට නැත.

පස්වන සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය

වර්තමාන පුරාවිද්‍යා පරිශ්‍රයේ කැණීම් මගින් අනාවරණයකර ගත් ස්මාරක හෝ ගොඩනැගිලි විධිමත් ව සංරක්ෂණය කරනු ලබයි. ස්මාරකයේ මුල් නිර්මාණ අවධියත් අවසාන ප්‍රතිසංස්කරණ අවධියත් අතර විශාල කාල පරතරයක් ඇති හෙයින් වර්තමානයේ සියලු ගොඩනැගිලි හඳුනාගත නොහැකි ලෙස ව්‍යුහාත්මක ස්වරූප වෙනස්කම්වලට ලක් ව ඇත. කැණීම් මගින් එම ගොඩනැගිලි පාදා ගෙන සාහිත්‍ය හා පුරාවිද්‍යා මූලාශ්‍ර භාවිතයෙන් නිවැරදිව ගොඩනැගිලි හඳුනාගැනීමේ කාර්යය වර්තමාන භූමි දර්ශනය මැදිහත්වීම මගින් සිදු වේ. මෙම මැදිහත් වීම් අනුව භූමි දර්ශනය නැවත ජීවි තත්ත්වයට පත් නොවන අතර සංරක්ෂිත පුරාවිද්‍යා ස්මාරකයක් ලෙස පමණක් තහවුරු කිරීම සිදු වේ. මෙහි දී අවධානයට ලක් විය යුතු කරුණ නම් අතීතයේ පැවති අවසාන ක්‍රියාකාරී භූමි දර්ශනයෙන් පසු ව සිදුවන පළමු අවස්ථාව වන හෙයින් මෙය ක්‍රියාකාරී සංස්කෘතික මට්ටමෙන් බැහැර දෘෂ්ටියෙන් හඳුනාගත යුතු බවයි.

1. පොදු ගොඩනැගිලි කලාපය ඵ උපෝසථාඝරය, ජන්තාඝරය, ජන්තාඝරය පිටුපස ගොඩනැගිල්ල, දානශාලා ගොඩනැගිල්ල, ගල්පාත්‍ර ගොඩනැගිල්ල, පෙත්මග.

2. ආගමික කලාපය (පළමු) ඵ විශාල ස්තූපය කුඩා ස්තූපය ස්තූප මළුව ස්තූප මළුව වටා ප්‍රාකාර බැම්ම බෝධිඝරය

3. ආගමික කලාපය (දෙවන) ඵ බෝධිඝරය, පිළිමගෙය, ආසනඝරය, ස්තූපය

4. අවශේෂ ඉදිකිරීම් ඵ ලෙන් පද්ධතිය (ඤ්ඞැ), මාර්ග පද්ධතිය (ඹජසැබඑ ඍද්‍ා), වැව (ඖබන), පඩිපෙළ ිඃඒසරඅහ*.

යථෝක්ත කලාපයන්හි හඳුනාගත් ඉදි කිරිම් සඳහා පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව හා ශ්‍රී ජයවර්ධනපුර විශ්වවිද්‍යාලය ඒකාබද්ධ ව විධිමත් පරිදි මැදිහත්වීමෙන් සිදු කොට සංරක්ෂණය කර ඇත. සංස්කෘතික භූමි දර්ශනයට අමතර ව මෙම අවධියේ ආරාම පරිශ්‍රයේ පරිපාලන ගොඩනැගිලි හා නව මාර්ග කිහිපයක් හඳුනාගත හැකි වේ. කඳු මුදුනත ප්‍රධාන කාර්යාලය හා කඳු පර්වතය පාමුල කාර්යාල මේ අතර වේ. රජගලතැන්න දෙසින් කඳු මුදුන ඇති ප්‍රධාන මාර්ග දෙකට අමතර ව පුළුකුණාව දෙසින් ඇති මාර්ගය නව ඉදිකිරීම් හඳුනා ගත හැකි වේ.

වර්තමාන පුරාවිද්‍යා පරිශ්‍රයේ සිඳුවන කැණීම් හා සංරක්ෂණ කාර්යන් ඓතිහාසික භූමි දර්ශනයේ පස්වන අවධියයි. පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තුමේන්තුව හා ශ්‍රී ජයවර්ධනපුර විශ්වවිද්‍යාලය ඒකාබද්ධ ව වර්තමාන මැදිහත්වීම් සිදු වේ. මේ නව සංස්කෘතික භූමි දර්ශනයක ආරම්භය නොව අතර ඓතිහාසික අවධියේ පැවති භූමි දර්ශනය නැවත සාධාරණ මැදිහත්වීම් මත අනාවරණය

කර ගැනීමකි. මෙය ස්වභාවික භූමි දර්ශනය මත ආයතනිකමය වශයෙන් සිදු වන මැදිහත්වීම් හේතුවෙන් ඓතිහාසික භූමි දර්ශනයෙන් එක් අවධියක් ලෙස අධ්‍යයනයට බඳුන් කරන ලදී.

නිගමනය

මෙම අධ්‍යයනය තුළින් රජගල ආරාමික පරිශ්‍රයේ ඓතිහාසික ඉදිකිරීම් හා පුරාවිද්‍යා පර්යේෂණ දත්ත පදනම් කරමින් භූමි දර්ශනය අවධි පහක් ලෙස තහවුරු කර ගැනීම සිදු විය. මෙහි දී රජගල ආරාමික පරිශ්‍රයේ භූගෝලීය හා පාරිසරික සාධක වන ශාක, සත්ත්ව, පාංශු තත්ත්වය, ජනාවාස අනුක්‍රමිකතා කෙරෙහි විශේෂ අවධානයක් යොමු කරන ලදී. ස්වභාවික භූමි දර්ශනයේ ව්‍යාප්තිය පාදක කරගනිමින් ආරාම පරිශ්‍රයේ ඉදිකිරීම් කලාප ලෙස හඳුනාගත් අතර එහි දී, ලෙන් සංකීරණය සහිත කලාපය, පොදු ගොඩනැගිලි සහිත කලාපය, ආගමික ගොඩනැගිලි සහිත කලාපය, සුසාන සහිත කලාපය ප්‍රධාන වේ. මෙම සෑම ඉදි කිරීම් කලාපයක් ම ගොඩනැගීම සඳහා එම කලාපයන්වලට ආවේණික භූමි දර්ශනයේ සුවිශේෂීතා හා පාරිසරික පිහිටීම බලපා ඇති බව හඳුනාගත හැකි විය.

පර්යේෂණ කාර්ය දත්ත විශ්ලේෂණය මත පදනම් ව භූමි දර්ශනය අවධි පහක් ලෙස වර්ග කර අධ්‍යයනය කරන ලද අතර සෑම අවධියක්ම භූමි දර්ශනයට දක්වන ලද සම්බන්ධතා ව අනුව විමර්ශනය කරන ලදී. මෙහි දී ස්වභාවික භූමි දර්ශනය සකස් කර ගනිමින් සංස්කෘතික භූමි දර්ශනය ගොඩනගා ඇති ආකාරය විමර්ශනය කෙරිණ. ස්වභාවික භූමි දර්ශනය මත සිදුවන අන්තර් ක්‍රියාකාරිත්වයන් පාලනය සඳහා භූමිය කළමනාකරණය කිරීම (ගල්පාලම්, භූගත ජල මාර්ග), නිම්න සහිත ප්‍රදේශවල පහළ කලාපයේ ඉදිකිරීම් ගොඩනැගීම සඳහා ඉහළ ප්‍රදේශවල භූමිය කළමනාකරණය (පොදු ගොඩනැගිලි කලාපය පිහිටි නිම්න කලාපයේ පහළ භූමිය වැව් බැම්ම මගින් ආරක්ෂා කිරීම), ඉදිකිරීම් කලාප අතර සබඳතාව ඇති කිරීම සඳහා ස්වභාවික භූමි දර්ශනය අනුව පඩි පෙළ සකස් කිරිමයි (වැව් බැම්ම කෙළවරින් දෙවන ආගමික කලාපයට ඇති පඩි පෙළ, පොදු ගොඩනැගිලි කලාපයෙන් ලෙන් සංකීර්ණයට ඇති පඩිපෙළ), අනෙක් වැදගත් කරුණ වන්නේ පුරාවිද්‍යා ස්මාරකවල වාස්තුවිද්‍යා නිර්මාණ ලක්ෂණ ගොඩනැගීම සඳහා භූමි දර්ශනයේ ක්‍රියාකාරිත්වය බලපා ඇති ආකාරයයි (දානශාලා ගොඩනැගිල්ල, ගල්පාත්‍ර ගොඩනැගිල්ල). භූමි දර්ශනය කළමනාකරණය මගින් ආරාමික පරිශ්‍රයේ ජල කළමනාකරණ ක්‍රමවේදයන් ද වෙනත් ආරාමික පරිශ්‍රවල හඳුනාගත නොහැකි සුවිශ්ෂී ලෙස භූමි දර්ශනයේ අවකාශීය පරිසරය කළමනාකරණය කිරීමේ ක්‍රමවේදයක් පැවැති බව පෙන්වා දිය හැකි ය.

ඓතිහාසික භූමි දර්ශනය ගොඩනැගීමේ දී මෙම පරිශ්‍රයේ ජනාවාස අනුක්‍රමිකතා පිළිබඳ සැලකිලිමත් විය. ඒ අනුව ප්‍රාග් ඓතිහාසික අවධියේ සිට ඓතිහාසික අවධිය දක්වා ජනාවාස අවධි තහවුරු කරගත හැකි සංස්කෘතික භූමි දර්ශනයක් අනාවරණය කර ගන්නා ලදී. මෙම පරිශ්‍රය භික්ෂු ආරාම පරිශ්‍රයක් ලෙස ගොඩනැගීම පර්යේෂණ දත්ත විශ්ලේෂණය අනුව දෙවන අවධිය තුළ සිදුව ඇත. මුල් අවධිය තුළ ලෙන් ආරාමයක් ලෙස භාවනානුයෝගී භික්ෂුන් වැඩ සිටි අතර එහි සංවර්ධිත අවධියක් ලෙස පොදු ගොඩනැගිලි ඉදිකිරිම් සහිත ව ආරාම පරිශ්‍රය සංකීර්ණ භූමි දර්ශනයක් තුළ විකාශනය වූ කාලයයි. ආරාම පරිශ්‍රයට රාජ්‍ය අනුග්‍රහ සහිත ව වර්ධනය වූ කාල පරිච්ඡේදය වන්නේ සිව්වන අවධියයි. ආරාම පරිශ්‍රයක් ලෙස ආරාම්භයේ සිට අනුරාධපුර අවධිය බිඳ වැටීම දක්වා විවිධ සංස්කෘතික සංකල්පවලින් පෝෂණය වූ ඓතිහාසික භූමි කලාපයක් ලෙස රජගල ආරාම පරිශ්‍රය හඳුනා ගත හැකිය.

මූලාශ්‍ර

අංගුත්තර නිකාය, අට්ඨකථා (මනෝරථපූරණී), (1931). සංස්; සයිමන් හේවාවිතාරණ.කොළඹ

මහාවංශය (සිංහල), (1996). සංස්; සුමංගල හිමි, හික්කඩුවේ; බටුවන්තුඩාවේ දොන් ආන්දිස් ද සිල්වා, දීපානි ප්‍රකාශකයෝ, නුගේගොඩ.

මහාවංසො (ඌනපූරණ සහිතො).(1959) සංස්. පොල්වත්තේ බුද්ධදත්ත හිමි, ඇම්.ඩී. ගුණසේන සහ සමාගම. කොළඹ.

දීඝනිකාය, (1962). බලංගොඩ ආනන්ද මෛත්‍රීය නාහිමි. බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක සංස්කරණය, සංස්කෘතික කටයුතු දෙපාර්තමේන්තුව.

විසුද්ධ මග්ග, (1920). සංස්; සයිමන් හේවාවිතාරණ, කොළඹ.

සමන්ත පාසාදිකා චතුත්‍ථො භාගො, (1948), සංස්; සයිමන් හේවාවිතාරණ, කොළඹ.

ᴾරජයූ‍ැදකදටසප්ක් ˆමරඩැහ දෙ කැහකදබ ᴾබබම්ක ෂැචදරචල ˆ:ක්ෂ*ල :1935*ග ෟැච්රචපැබච ධෙ ᴾරජයූ‍ැදකදටහල කැකදපඉදග

ᴾරජයූ‍ැදකදටසප්ක් ˆමරඩැහ දෙ කැහකදබ ᴾබබම්ක ෂැචදරචල ˆ:ක්ෂ*ල :1985*ග ෟැච්රචපැබච දෙ ᴾරජයූ‍ැදකදටහල කැකදපඉදග

ᴾහරචදබල ෑගෂග :1912-13*ග ᴾරජයූ‍ැදකදටසප්ක ˆමරඩැහ දෙ කැහකදබල ᴾබබම්ක රැචදරචල ᴾරජයූ‍ැදකදටහ ාැච්රචපැබචග කැකදපඉදග

ඨදා්නමඉමර්ල කග :1961-62*ග ᴾරජයූ‍ැදකදටසප්ක ˆමරඩැහ දෙ කැහකදබල ᴾබබම්ක ෂැචදරචල ᴾරජයූ‍ැදකදටහ ාැච්රචපැබචග ජදකදපඉද.

ජර්බ්ඩසජ්බ්ලˆග :1983*ග ෂබ්ජරසචචසදබ දෙ කැහකදබග ඪදකග සල ෟැච්රචපැබච දෙ ᴾරජයූ‍ැදකදටහලˆරස බ්බන්

ච්ර්බ්ඩසජ්බ්ලˆග :1940-45*ල ᴾරජයූ‍ැදකදටසප්ක ˆමරඩැහ දෙ කැහකදබල ᴾබබම්ක ෂැචදරචල ᴾරජයූ‍ැදකදටහ ාැච්රචපැබචල ජදකදපඉද

ජර්බ්ඩසජ්බ්ලˆග :1962*ග ᴾබ ෂබ්ජරසචචසදබ දෙ කසර් 200ඊගක ᴾච ෂ්ච්ට්ක් ජදපපැපදර්චසබට ˆසබච ජ්යසබා්ල ඹබසඩැරිසචහ දෙ කැහකදබ ෂැඩසැඅල ඪදකග ඔඹල හද 02ල159-162 චචග

අබේවර්ධන, එන්. (2007), සංස්කෘතික භූ දර්ශනය හා පුරාවිද්‍යාව, වැලිපිළ පුරාවිද්‍යා සඟරාව (හත්වන කලාපය), සංස්; මැන්දිස්. ටී, අඹන්වල, ජේ. ඒකාබද්ධ පුරාවිද්‍යා උපාධිධාරී සංගමය, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල.

කන්නන්ගර, පී. (2014), "අරියාකර විහාරය, අරිත්තාකාර වෙහෙර හෙවත් රජගල", විද්‍යාරණී ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය, සංස්; ගාමිණී රණසිංහ, ශ්‍රී ජයවර්ධනපුර විශ්වවිද්‍යාලය.

කරුණාරත්න, එච්.එච්.ඒ. (2016), "රජගල ආරාමික පරිශ්‍රයේ ජල කළමණාකරණය පිළිබඳ අධ්‍යයනයක්", රාජකීය ආසියාතික සංගමය, (දහවන වාර්ෂික පර්යේෂණ සමුළුව). මහවැලි කේන්ද්‍රය, කොළඹ.

කරුණාරත්න, එච්.එච්.ඒ. (2016), "රජගල ලෙන්වලින් හෙළිවන වාස්තුවිද්‍යා ලක්ෂණවල උපයෝගීතාව, රාජකීය ආසියාතික සංගමය, (හයවන වාර්ෂික පර්යේෂණ සමුළුව).මහවැලි කේන්ද්‍රය, කොළඹ.

කුලතුංග, ටී.ජී. (2012), මහමෙව්නාවේ මහාවිහාරය, ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ. කොළඹ.

ගුණවර්ධන, පී. (2010), ශ්‍රී ලංකාවේ පැරණි බෞද්ධ සංඝාරාම, සමන්ති ප්‍රකාශකයෝ, ජා - ඇළ.

ගුණවර්ධන, පී. (2009), ශ්‍රී ලංකාවේ බහු ජාතික එකමුතුව සහ වාස්තු විද්‍යා උරුමය, ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, කොළඹ.

අනුරාධපුර යුගය. (1965), සංස්.ගුණවර්ධන,ආර්; ලියනගේ,ඒ. ශ්‍රී ලංකා පුස්තකාල සේවා මණ්ඩලය, කොළඹ

ජයවීර, ජේ. ඒ. ඩී. එස්. (2001), පබ්බත විහාර, විජේසූරිය ග්‍රන්ථ කේන්ද්‍රය, මුල්ලේරියාව.

ජයසේන, සී.(1995),එදා මෙදාතුර ලංකාවේ සිදු වූ වෙනස්කම්, විදුසර අටවස් සැමරුම විශේෂ අතිරේකය, " ප්‍රාග් ඓතිහාසික ශ්‍රී ලංකාව 1995. 11.01 (10 -11) පි.

තාපර්, ආර්. (1971), ඉන්දියාවේ ඉතිහාසය, අධ්‍යාපන ප්‍රකාශන දෙපාර්තමේන්තුව, ඉසුරුපාය.

නම්බයියා, පී. (1963), ලංකාවේ වර්ෂාපතනය, සමන් ප්‍රකාශකයෝ, කොළඹ.

පෙතියාගොඩ, :ජැචයසහ්ටදා* ආර්. (1991), තර්ැය උ්චැර කසියි දෙ ˆරස බබන් උසකාකසෙැ ‍ැරසජ්ටැ ඹරම්ච දෙˆරස බබන්ල කැකදපඉදග

ප්‍රේමතිලක, පී.එල් ; සිල්වා, ආර්. (1968-1961), මුදල් වර්ෂය සඳහා පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස්තුමාගේ පාලන වාර්තාව, පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව, කොළඹ.

බස්නායක, එච්. ටී. (1983), " ද්‍රකහ ර්මාායසිඑ එදබ්එැරසිැ□ල ීජනරඑසල ක්‍මකඑමර්ක ු්මරඑැරකහග ඨදකග17ග හදග 3ග ඤකදපඉදග

බස්නායක, එච්. ටී. (1984), ඃපඉමකක් ඡරදවැජඑ ීරජයැදකදටසජ්ක ෑංජ්ඩ්එසදබ ීබා ඍිැ්රජය ඍැචදරඑ ෑචරසක - ෘැජැපඉැරග 1983* ඔහ්ැඣ ීරස ඞ්බන් ඡරදවැජඑ දල එයැ ක්‍මකඑමර්ක ඹරස්බටකැල කැබඑ්ක ක්‍මකඑමර්ක ක්‍මබාල ඤකදපඉදග

බස්නායක, එච්.ටී; හෙට්ටිගේ. යූ. (2000), පුරාවිද්‍යා ප්‍රවේශය, ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, කොළඹ

මේධානන්ද හිමි, එල්ලාවල. (2003), පාචිනපස්ස - උත්තරපස්ස නැගෙනහිර පළාත හා උතුරු මැද පළාතේ සිංහල බෞද්ධ උරුමය, දයාවංශ ජයකොඩි සමාගම.

මේධානන්ද හිමි, එල්ලාවල. (2006), සිංහලේ මහා රාජවංශය, දයාවංශ ජයකොඩි සහ සමාගම, කොළඹ.

මෙන්ඩිස්, ඩී.ටී, (2010),පුරාණ අනුරාධපුර සංස්කෘතික හූ දර්ශන පිළිබඳව සිදු කෙරෙන පුරාවිද්‍යාත්මක අධ්‍යයනයක්, අප්‍රකාශිත දර්ශන විශාරද උපාධි නිබන්ධනය, පුරාවිද්‍යා පශ්චාත් උපාධි ආයතනය, කැළණිය විශ්වවිද්‍යාලය.

මැන්දිස්,ටී. (2001/2002), අනුරාධපුර තදාශ්‍රිත කලාපයේ ද්‍රව්‍ය හුවමාරුව පිළිබඳ අධ්‍යයනයක්, වැලිපිල පුරාවිද්‍යා සඟරාව, සංස්: ඉනෝකා දමයන්ති බාලසූරිය, ඩබ්ලිව්. වීරසිංහ,පස්වෙනි කලාපය ප්‍රකාශනය, ඒකාබද්ධ පුරාවිද්‍යා උපාධිධාරී සංගමය, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල.

රජගල පුරාවිද්‍යා පර්යේෂණ, (2018). පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුවේ ප්‍රකාශනයකි, කොළඹ.

රාහුල, වල්පොල. (1966), ලංකාවේ බුදු සමයෙහි ඉතිහාසය, සීමාසහිත ඇම්.ඩී. ගුණසේන කොළඹ.

ලබ්රෝයි, ජේ.එෆ් සහ තවත් අය. (1964), ලංකා විශ්වවිද්‍යාල ලංකා ඉතිහාසය, 1.1, කැළණිය විශ්වවිද්‍යාලය. කැළණිය.

විතානාච්චි, සී.(2005), පෞරාණික ස්ථාන සහ ස්මාරක (අම්පාර දිස්ත්‍රික්කය), පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව, කොළඹ.

සෝමදේව, ආර්. (2008), පථය, පරිශ්‍රය සහ ජනාවාසය පුරාවිද්‍යාත්මක ස්ථාන හඳුනාගැනීම හා අර්ථ දැක්වීම පිළිබඳ ගැටළු කිහිපයක්, සංස්. පී. ගුණවර්ධන. සංස්කෘතිය, දේශපාලනය සහ ආගම, සරසවි 4 කලාපය, කැළණිය විශ්වවිද්‍යාලීය පුරාවිද්‍යා අධ්‍යයනාංශය. කැළණිය.

සෝරත හිමි, වැලිපිටියේ. (1999), ශ්‍රී සුමංගල ශබ්දකෝෂය, ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, කොළඹ.

හෙට්ටිආරච්චි, කේත කරුණාරත්න, එච්.එච්.ඒ. (2017). "රජගල දාගැබ් මළුවෙන් හමුවූ සුබ සංකේත පිළිබඳ අධ්‍යයනයක්", රාජකීය ආසියාතික සංගමය, (දහවන වාර්ෂික පර්යේෂණ සමුළුව). මහවැලි කේන්ද්‍රය, කොළඹ.

හෙට්ටිආරච්චි,කේත ඇලෙක්සැන්ඩර්, කේ.එම්ත කරුණාරත්න, එච්.එච්.ඒ. (2017), "රජගලින් හමු වූ ලංකාවේ විශාලතම ගල්පාත්‍ර යුගළ පිළිබද පිළිබඳ අධ්‍යයනයක්", හ්එසදබ්ක ඍිැ්ජය ීහපචදිසමප දබ යසිඑදරසජ්ක ීඑමාසිැ, රජරට විශ්වවිද්‍යාලය. මිහින්තලය.

හෙට්ටිආරච්චි, කේත විජේතුංග, සී. (2014). රජගල විහාරයෙන් හමු වූ බුද්ධදාස රාජ්‍ය සමයට අයත් අප්‍රකාශිත ශිලා ලේඛනයක්", විද්‍යාරණී ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය,සංස්.ගාමිණී රණසිංහ. I වෙළුම, සංදේශ පබ්ලිකේෂන්, පාදුක්ක.

හෙට්ටිආරච්චි, ඩී. ඊ. (1998), විශ්වකෝෂය I කොටස, සංස්කෘතික දෙපාර්තමේන්තුව, කොළඹ.

රවමබී එකී දරස බ්බන්ග :1997*ල ැා; ර්හග ඔල දපිැන්ර්ප බා රවමබීල කැබිමකළුසබට කැග බළුාග ෘැයසඅ්ක්ග

ඊබා්ර්බ්හ්න්ල ග :1974*ල එදබීඑසජ රජයසඑැජඑමරුල ඔයැ ඩසය්රී දෙ බමරා්ය්වමර්ල ැග ඝග ඡරසකකල බැසාැබග හැඑයැරක්බාග

ර්දිහඑල ඍගඑග එැටීනමඉමර්ල හග ර්ැබැරඑැඵ ෘගඝග ඨදඇැරල ඡැඑයසහ්ටදා්ල සෘග සෘදැක්බවීල ඎගසෘදැක්බවීල ග ඒබබැරඑතඑගළසකනසබිදබතඑගඑ ර්යසරලඎගඒබ්පැබා්ර්ල තඡගඎ කසබට ඝගන ජයබැස ාැරඵදගඝ්බිදදපැබ) එගකගඑසකසන්ඩස එැයග :2004*ල කදජ්ක ැබාැපසිප අසඑයසබ එයැ අිඑැරබ ඨය්ඒී-රස ක්බන් ඉසදාසඩැරිසඑහ ඎදවීවදඒ ජසැබජැ.

ක්රකල ධගී මැරල :1963*ල "ඔයැ එදරවයදකදටහ දෙ බ්බිජ්වැ" සබ බ්බා බා බසෙැත ැජඑසදබ රෙදප එයැ උරසඑසබට දෙ ක්රක දර එඅසබ මැරග ැාත ර්හ ඝග බැසටයකහ :ඊැරනැකරහඵ ඔබසඩැරිසඑහ දෙ ක්කසදෙරබස් ඡරීැග

කැදරුැහ, ඡග ධග :1984*ල බ ෂබඑරදාමජඑසදබ එද එයැ ඨැදකදටහ දරස බ්බන් :කැහකදබ* හ්එසදබ්ක එම්ැමපගී රස බබන්ග

ෘැර්බසහ්ට්ක්ල ගඹග :1986*ල ැංජ්ඩ්එසදබ සබ එයැ කසඒැැක දෙ බමරා්ය්වමර්ල ඨැාසබට 1984ල ඡරැකසපසබ්රහ සෘැවදරඑල බජසැබඑ කැහකදබ හදග06ග රජයැදකදටසජ්ක මරඩැහ ෘැව්රඑපැබඑල කැකදපඉදග

ෘැර්බසහ්ට්ක්ල ගඹග :1992*ලඔයැ ඡරුැයසිඑදරහ දෙ කැහකදබල රජය්ැදකදටසජ්ක මරඩැහ ෘැව්රඑපැබඑල කැකදපඉදග

ඞ්ර්බසහ්ට්ක්ල ගඹග :2007*ල ඔයැ ඡරුැ යසිඑදරහ බා ඡරදඑද ඎසිඑදරහ දරස බ්බන්ල එයැ ඒඑැ ඡරසබඑසබට කැරවදර්එසදබල ඡාමනන්ග

එජසකබඑිදියල ඝග සෘල :1999*ග ඞ්එසබට එයැ දමඑය ෂබාස්බ එැ්කසඑයසජ සබ ඝගී ජයදිපරි බා එග ඒාි :ැාග* දමඑය ස්බ රජයැදකදටහ

1983ඵ 467- 493ල ෂිඑසඑදඑද ඔබසඩැරිසඑහ ධරසැබජ්කැ හ්වකිැග

ඵමකඑස-ාැජසවකසබ්රහ චචරද්ජය දෙ රජය්ැදකදටහල :2018*ල ැාසගඎ්වමනදඑමඅ්ගඎග ඵත ඎ්රමබ්ර්එයබ්ල ඎග ඎග ලීග ඨදා්ටැ බාී දබී.ල කැකදපඉද

ඡර්බ්ඩසඒ්බ්, . :1970*. ෂබිජරසවඑසදබ දෙ කැහකදබ ඩදක ෂඵ හද 468. ෘැව්රඑපැබඑ දෙ රජය්ැදකදටහ. කැකදපඉද.

ඡැඑයසහ්ටදා්ල සෘග :2006*ල කැබිැරඩ්එසදබ දෙ රස බ්බන්බ ඍරිැයඅ්එැර ඍසියැරි සබ කගහගර්ග ඊපඉ්ර්බාැබසහ් :ැාත* ඔයැ ත්මබ් දරස බ්බන්ල ඒඑමි දෙ ඔමංදබදපටහල සෘිැ්රජය බා කැබිැරඩ්එසදබ ෂඹකෘග

සෘ්එයබ්හ්නැල ඎග :1984*ල නැඒඩ්බ්ර්ජ්හ් ඡරදවැජඑ බමරා්ය්වමර්ල ඍසරිඑ රජයැදකදටසජ්ක ැංජ්ඩ්එසදබ බා සෘිැ්රජය සෘැවදරඑල ඵසබසිඑරහ දෙ ජමකඑමර්ක ෙසරිල කැබඑර්ක කමකඑමර්ක ඍමබාල කැකදපඉදග

සෘැබ ඍරුැඅග කගඡග ර්ය්බල :1991*ග රජයැදකදටසජ්ක ඔයැදරසි එැඑයදි බා ඡර්ජඑසජැ ඔය්ජි බා ඎමිදබ බඑාග බදබාදබග

ැබැඩසර්එයබ්ල ග :1984*ල එයැ රජයැදකදටහ ධෙ එයැ ඊ්ක්ජන බා සෘැා උැරුැල කැපවකැං සබ රස බ්බන්ල බජසැබඑ කැහකදබල හදග 05ග

ැබ්ඩසර්එයබ්ල ගල :1996*ල ඡැරසවයැර්ක සෘැටසදබි බා ප්රටසබ්ක කැපපමබසඑසිැල ඔදඅ්රිී දබ කඑැරබ්එසඩැ ැංවක්බ්එසදබ දෙ ද්රකහ ෂරදබ ටැ ඒඑැරස්කි බා දජස්ක ඍැරප්එසදබ සබ රස බ්බන් ල ඔර්ාසඑසදබ්කල ෘසිැබඑ බා ෂාැදකදටහ ී්හි සබ ඎදබදර දෙ සෘදපසක් ඔය්ව්රල ැාත කය්පව්ක්ක්නියපසල සෘල බා ඨදව්කලීල ෘැකයසල ධංදෙරා ඔබසඩැරිසඑහ ඡරීැත 264ඨ 312.

සකඩ්ල සෘග :2004*ල ඊමාායසිඑ එදබීඑැරහ ඵහවැ දෙ බජසැබඑ කැහකදබ යදඅසබට ඒය්හ්බසිඑ ෂබකෙමැබජැල රජයසඑැජඑමර්ක

ïසිළුදරහල ්බජසැබළු කැහකදබල ෘැවිරළුපැබළු දෙ ්රජයැදකදටහගජදකදපඉද

ිපසළුයැරල ෂහැග ː1894*ල ්රජයසළුජළුමර්ක රැප්සබ ්බමරාය්වමර්ිරස බ්බන්ල ැාසගජය්බාර් අසජනර්ජ්ට්ජ්ටැ, එයැ ්ජාැපහ දෙ එයැිරස ක්බන් ක්‍ෂමකළුමරැග

ඒාස්ල ෘගහග ː1939*ල ඨැදකදටහ දෙ ෂබාස්ල 2බා ːැාත* ːබදබාදබ*ල රුවරසබළුග බදබාදබල 1949ග

උයැ්ළුකැහල ඡග ː1972*ගඔයැ කැබජැවළු දෙ ඔරණ්බසිප සබ එයැ ජ්බ ිැළුළුකැපැබළු ්බා ඔරණ්බසිපල ඔජනදල ඡගඡ ්බාගඔගඔරසබ්ට්ප ැාසගබදබාදබග ෘමජනඅදළුය

උසවිැන්ර්ල හග ː1982*ල "ඊබසියසබට ඊෂි" ඤමරබ්ක දෙ එයැ ඝදන්ක්ිස්ළුසජ්ිදජසැළුහ දෙ කැහකදබල ඞදකග ඝ෴ඩස

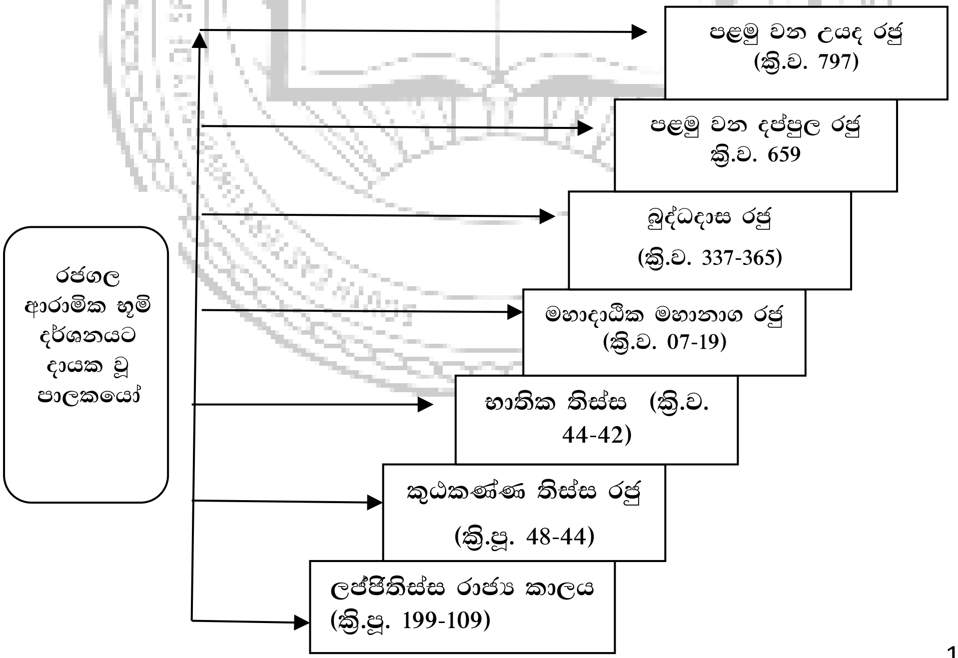

Footnotes

[1],ංකාවේ භූගෝලීය පිහිටීම අනුව කිලෝමීටර 434 ක් (සැතපුම් 270) ක් දිගින් ද, කිලෝ මීටර් 227ක් (සැතපුම් 140) ක් පළලින් ද යුක්ත ශ්‍රී ලංකාවේ භූ විෂමතා ලක්ෂණ ගැන සැලකිලිමත් වීමේ දී වෙරළබඩ තැන්න, අඩතැන්න, මධ්‍යම කඳුකරය වශයෙන් ප්‍රධාන කලාප තුනකට බෙදෙයි ඃකැදරහ,1984ඵ49*ග එම භූ විෂමතා බෙදීම්වලට අයත් දේශගුණික කලාප වශයෙන් පහතරට තෙත් කලාපය ඃබදැඇර බ්බා ඇඑ*, පහත රට වියළි කලාපය ඃබදඅ'බා ඖරහ*, උඩරට තෙත් කලාපය ඃපසටයක්බා ඇඑ*, උඩරට වියළි ඃපසටයක්බා ඖරහ*, ශුෂ්ක ඃඖරහ* කලාප හඳුන්වාදෙයි (ප්‍රනාන්දු, 1997ඃ 6-7). භූ විද්‍යාත්මක ලෙස ශ්‍රී ලංකාවේ 9/10 ක පමණ ප්‍රමාණයක් අදින් වසර මිලියන 570කට වඩා පැරණි ප්‍රාග් කේම්බ්‍රිය යුගයේ දැඩි ලෙස විපරිතකරණයට ඃපසටයහ ජරහිඡකකසබැ ඝඅදජනි* ලක් වූ පාෂාණයන්ගෙන් සකස් වී ඇත. අවශේෂ 1/10

ක ප්‍රමාණය ජුරාසික අවධියට අයත් අවසාදිත පාෂාණ ඃපසපැබඡරහ ඝැරප්රසදබි' බසජිඑදබිඅ'බි 'බා ජක්හි* හා තෘතියික හා චාතුර්ථක අවධීන්ට අයත් පාෂාණ සංස්ථාවන්ගෙන් සමන්විත ය. උතුරු දිග කලාපය ආශ්‍රිතව මයෝසීන යුගයේ නිර්මාණය වූ හුණුගල් තට්ටුවක් ද නිරීක්ෂණය කළ හැකිය ඃරවමකී. 'එකී දං'රස බ්බන්ල 1997ඵ11*ග ප්‍රාග් කේම්බ්‍රිය යුගයට අයත් පාෂාණ ඒවායේ වර්ග, ලක්ෂණ, ව්‍යුහය අනුව ප්‍රධාන උපකොටස් හතරකට බෙදා දැක්විය හැකි වේ. උස් බිම් සංකීර්ණයට මධ්‍යම කඳුකර උස් බිම් ද ඇතුළු ඊසාන දිග සිට නිරිතදිග දක්වා ව්‍යාප්තව ඇත. වන්නි සංකීර්ණයඃ බටහිර විජයානු සංකීර්ණය ලෙස හඳුන්වන ලෙස උස් බිම් සංකීර්ණයෙන් බටහිර පහත් භූමි ප්‍රදේශයේ ව්‍යාප්තව ඇත. විජයානු සංකීර්ණයඵ නැගෙනහිර විජයානු සංකීර්ණය ලෙස ද හඳුන්වන මෙය උස්බිම් සංකීර්ණයෙන් නැගෙනහිර ප්‍රදේශයේ ව්‍යාප්තව ඇත. කඩුගන්නාව සංකීර්ණයඵඋස් බිම් සංකීර්ණයේ මධ්‍යස්ථව පිහිටා ඇතිමුත් මෙහි අන්තර්ගත පාෂාණ වර්ග උස් බිම් සංකීර්ණයෙන් බාහිර වේ. මෙම භූ විද්‍යාත්මක බෙදීම් පදනම් කර ගනිමින් රජගල ආරාමික පුරාවිද්‍යා පරිශ්‍රය නැගෙනහිර විජයානු සංකීර්ණයට අයත් භූ ලක්ෂණවලින් සමන්විත බව තහවුරු කරගත හැකිය ඃකැදරහ, 1984*ග

[2] ශ්‍රී ලංකාවේ ප්‍රධාන භූ විද්‍යාත්මක කලාප පිළිබඳ ව විමර්ශනය කරන විට අධ්‍යයන කලාපය විජයානු ශ්‍රේණිය නියෝජනය කරන ඃඑසවිත්බ ජදපවකැං* අතර උස්බිම් සංකීර්ණයෙන් ඊසාන දිග හා නිරිත දිග දක්වා ද උස්බිම් සංකීර්ණයෙන් නැගෙනහිර ප්‍රදේශයන්ට ද ව්‍යාප්තව ඇත. විජයානු ශ්‍රේණිය හෝන්බ්ලෙන්ඩ් නයිස් ඃඍදබැඉක්බා ණබසිැ*, චානොකයිට් ඃජ‍යරබදනසඑැ*ල මිග්මටයිට් ඃඑසටපජඑසඑැ* සහ ඇම්පිබෝලයිට් 'පචයහඉදකසටයඑ* ගණයට පාෂාණයන්ගෙන් සෑදී ඇත ඃකැදරුහ, 1984ඵ104ත ඨාස්, 1943ඵ20*ග මේ හේතුවෙන් අධ්‍යයන පරිශ්‍රයේ අවකාශය තුළ කාලාන්තරයක් මුළුල්ලේ අධික ලෙස ඛාදනයට භාජනය වූ ගල්කුළු සහිත කඳු ගැට කිහිපයක් දක්නට ලැබේ (හෙට්ටිආරච්චි, 1970ඵ368). රජගල (රාස්සහෙළ), කුඩුම්බිගල, මුවංගල කන්ද, නුවරගල කන්ද, හෙනානිගල, ඒ අතර වැදගත් වේ (විතානච්චි, 2005ඵ6-25).

[3] කඳු පර්වතයේ උතුරු ප්‍රදේශය තුළ දළ බෑවුම් සහිත භූ විෂමතා ලක්ෂණ හඳුනාගත හැකි අතර දකුණු ප්‍රදේශයේ මුදුනත ඉහළ උන්නතාංශයක් සහිත සීඝ්‍ර බෑවුමක් ද පහළ කොටස මඳ බෑවුම් සහිත භූමි දර්ශනයක් වේ. දෙවන ආගමික ගොඩනැගිලි කලාපය මඳ බෑවුම් සහිත භූ විෂමතාවක් සහිත වැවට බටහිර දෙසින් ඇති ශේෂ කඳු මස්තකයේ ද, පළමු ආගමික ගොඩනැගිලි කලාපය දකුණු කඳු පර්වතයේ පාමුල මඳ බෑවුම් සහිත භූමි දර්ශනයක් කේන්ද්‍ර කරගනිමින් ගොඩනැගී ඇත පොදු ගොඩනැගිලි කලාපය මඳ බෑවුම් සහිත භූමි දර්ශනයක් කේන්ද්‍ර කරගනිමින් ප්‍රමාණයෙන් විශාල ගොඩනැගිලි ඉදිවීම සඳහා යෝග්‍ය භූ විෂමතාවක් නොමැති හෙයින් පොදු ගොඩනැගිලි මේ සඳහා යොදාගෙන ඇත රජගල ආරාමික පරිශ්‍රය තුළ හඳුනාගත හැකි මෙකී ගොඩනැගිලි අතර ජන්තාඝරය ඃහල 254179ග325*, ඃඇල 293047ග892*ල දානශාලව ඃඝැෙජඑදරහ* ඃහල 254243ග178), ඃඇල 292974ග03*ල ලාහබත්ගෙය ඃහල 254307ග775*, ඃඇල 292993ග716*, ගල් පාත්‍ර ගොඩනැගිල්ල ඃහල 254193ග427), ඃඇල 293061ග173*ල වැව ඃඒබන*, ප්‍රධාන ස්තූප ද්විත්වය ඃහල 254179ග325), ඃඇල 293047ග892* ආදී ගොඩනැගිලි හඳුනාගත

හැකිය. මෙම පරිශ්‍ර මද බැවුම් සහිත සමෝච්ච රේඛා විහිදීමක් පෙන්නුම් කරන අතර සමස්ත ආරාමික පරිශ්‍රයේ ම භික්ෂූන් සිය පොදු කාර්යයන් උදෙසා නිරන්තරයෙන් මේ පරිශ්‍රය සමඟ සම්බන්ධතා පවත්වන්නට ඇත.

[4] ලෙන් විහාරයක් ලෙස පැවති අවධියේ භාවිත වූ ලෙන් පසු කාලීනව පබ්බත විහාරයක් ලෙස වර්ධනය වීමෙන් අනතුරුව ආවාස ලෙස භාවිත කිරීමත් ඒ ආශ්‍රිතව පසුකාලීනව වර්ධනය වූ නේවාසික ගොඩනැගිලි දී පබ්බත විහාරවල "ආවාස"ලෙස යොදා ගැණුන බව හඳුනාගත හැකි වේ. මුහුදු මට්ටමින් අඩි 1038 ක් අසින් යුක්ත රජගල ආරාම පරිශ්‍ර මස්තකයේ විවිධ භූ විෂමතා ලක්ෂණ හඳුනාගත හැකි අතර මෙකී භූගෝලීය පිහිටීම නිසා ප්‍රාකාරයක අවශ්‍යතාව නොවුනි. එහෙත් පළමු ආගමික ගොඩනැගිලි සංකීර්ණය වටා මෙවැනි ප්‍රාකාරයක් හඳුනාගත හැකි වීමෙන් ද දෙවන ආගමික කලාපය ස්වභාවික පිහිටීම අනුව කඳු නිම්න දෙකක් අතර තැනි නිම්න ප්‍රදේශ කේන්ද්‍ර කරගනිමින් ව්‍යාප්ත විම හේතුවෙන් බාහිර කලාපයන්ගෙන් ස්වභාවිකව සීමා විමට සලස්වා ඇති බවයි. පූජනීය ගොඩනැගිලි ලෙස පළමු ආගමික කලාපයෙන් චෛත්‍ය දෙක, බෝධිඝරය ද, දෙවන ආගමික ඉදිකිරීම් කලාපය තුළින් පිළිමගෙය, බෝධිඝරය, චෛත්‍ය ද, හඳුනාගත හැකි අතර ආගමික කලාප දෙකටම පොදු වන පරිදි පොහොය ගෙය පොදු ඉදිකිරිම් කලාපයේ හඳුනාගත හැකි වේ.

[5] භූමි දර්ශනය යන වචනය ඃඛ්බ්ජ්චැ* මුලින්ම භාවිත කිරීමේ ගෞරවය හිමිවනුයේ 20 වන සියවසේ සිටි භූ විද්‍යාඥයකු වූ ඔට්ටො ෂෙල්ටර් ඃධඑඑද ˜ජයැකඑැර* හට ය. ඔහු පෙන්වාදෙන ආකාරයට භූ දර්ශන විද්‍යාව ඃඛ්බ්ජ්චැ ˜ජසැබජැ* භූ විද්‍යාවක් ලෙස අර්ථ දැක්වීම නිසා අනෙකුත් විෂයක් ක්ෂේත්‍රයන් මගින් විග්‍රහ නොකරන ආකාරයේ තාර්කික විෂය කරුණු භූ විද්‍යාව තුළින් නිරූපිත වූ බවයි. ෂෙල්ටර් ඃධඑඑද˜ජයැකඑැර* විසින් භූගෝල විද්‍යාව තුළ භූ දර්ශන විද්‍යාව ඃඛ්බ්ජ්චැ˜ජසැබජැ* විග්‍රහ කරමින් තර්ක කළේ භූගෝල විද්‍යාව වෙනත් කිසිඳු විෂයකින් බෙදාගත් තර්කානුකූල විෂයක් නොවන බවයි. එනම් එය ස්වාධීන විෂයක් බව තහවුරු කරයි. භූ දර්ශන විද්‍යාව මගින් ස්වභාවික හා සංස්කෘතික උරුමය තුළින් අවධානයට පාත්‍ර නොවන උරුමයේ පැතිකඩක් නිරූපණය කරන බව පෙන්වාදෙන අතර එහි දී, ''සංස්කෘතික කණ්ඩායමක් විසින් ස්වභාවික භූ දර්ශනයක් මත සංස්කෘතික භූ දර්ශනයක් නිර්මාණය කර ඇත. සංස්කෘතිය යනු නියෝජිතයාය. ස්වභාවික ප්‍රදේශය මාධ්‍යයයි. සංස්කෘතික භූ දර්ශනය ප්‍රතිඵලයයි'' (ඝ්රක්ෂ්මැරල 1963ඵ315-350). ''සෑම භූමි දර්ශනයක්ම මානව සංවිධානයේ අවකාශය හා කාලය ස්ථාපනය කරන ස්ථානයයි'' ඃඤයබ ඊග ඡ්ජනිදබල 1984ඵ156*ග

[6] භූමි දර්ශනය අධ්‍යයනය කිරීමේ වැදගත් කරුණක් වන්නේ එය සකස්වීමේ ක්‍රියාවලියයි. මෙහිදී ස්වභාවික පරිසරය සංස්කෘතික භූමි දර්ශනයක් බවට පත්වනුයේ මිනිසා තනි වශයෙන් හෝ කණ්ඩායම් වශයෙන් සිය චර්යාත්මක ආඥා දායකත්වය භූමිය මත ඇති කරන අඛණ්ඩ ක්‍රියාකාරිත්වයේ ප්‍රතිඵලයක් වශයෙනි. ඒ අනුව මිනිසා පරිසරය වෙත දක්වන ක්‍රියාවන් ද, පරිසරය ඊට දක්වන ප්‍රතික්‍රියාවන් ද හේතුවෙන් අවට ස්වභාවික භූමි දර්ශනය සංස්කෘතික භූමි දර්ශනයක් බවට පත්වෙයි. පුරාවිද්‍යාඥයා එම ක්‍රියාවලිය තේරුම් ගනු ලබන්නේ අදාළ භූමියෙන් හමු වන ද්‍රව්‍යාත්මක සංස්කෘතිය විශ්ලේෂණය කිරිම මගිනි.

[7] වෙනත් විෂය ක්ෂේත්‍රවලින් අනාවරණ කළ නොහැකි පර්යේෂණ අවකාශයක් සම්පූර්ණ කිරීමේ වගකීම පුරාවිද්‍යා විෂය ක්ෂේත්‍රයේ භූමි දර්ශන විෂයට අයත් වන බව පැහැදිලි වන අතර එම වැදගත් අවකාශයන් කිහිපයක් පෙන්වාදී ඇත (අබේවර්ධන, 2007ඵ152) කැපී පෙනෙන ලෙස දීර්ඝ කාලයක් හරහා වන වෙනස්වීම් හඳුනාගැනීම ඃඔබාැරිජ්බාසබට ජය්බටැ එයරදමටය එසපැල බදජ්ඉකහ ˀජරදි කදබට චැරසදි* භූ දර්ශනය නිර්මාණය සම්බන්ධ මානව සාධකයේ භූමිකාව හඳුනාගැනීම ඃසෑජදටබසිසබට එයැ රදකැ දෙ යමජ්බ ˀටැබජහ සබ ක්බ්ජ්චැ ජරැ්එසදබල ˀජඑසබට එයරදමටය ˜දජස්ක චරුජි ˀඑ එයැ ජදකකැජඑසඩැ ර්එයැර එය්බ එයැ සබාසඩසාම්ක කැඩැක* අවකාශීය රටාවන් හා සම්බන්ධතා ˜ඃච්එස්ක ච්එඑැරබසබට ˀබා රැක්එසදබියසචල එයැ එදජ්ක ජදබැජඑසදබල දචෙැබ සබ මබැංචැජඑා ඒහිල ද ැඩැරහඑයසබට අසඑයසබල ක්බ්ජ්චැ සබජකමාසබට එයැ ජදබැජඑසදබ ඉැඑඇැබ එයැ භ්එමර්ක ˀබා ඝමකඑමර්ක* භූමි දර්ශනය යන්න පොළොව අභ්‍යන්තරයේ ඇති මානවයා විසින් නිපදවා භාවිතයෙන් අත්හැර දමන අවශේෂයන් පදනම් කරගනිමින් ස්ථරවල ව්‍යාප්තිය අනුව කාල අවකාශය ඔස්සේ සංස්කෘතික වෙනස් වීම් අධ්‍යයනය කිරීම පමණක් නොව, භෞතිකමය වශයෙන් භූමිය මත ඇති ඓතිහාසික ඉදිකිරීම් පදනම් කරගනිමින් ද භූමි දර්ශනයේ වෙනස් වීම් කාලඅක්ෂය ඔස්සේ අනාවරණය කර ගැනීමට අවකාශය ඇත.

8 භූමි දර්ශනය පිළිබඳ සංවේදී වෙමින් සංස්කෘතික අවධි හඳුනා ගැනීම නව පුරාවිද්‍යාවේ දියුණුවත් සමඟ ඇති වූ ප්‍රගමනය කි. තාක්ෂණික අවධින්හි විකාශනය තහවුරු කර ගැනීමට ලෝහ ව්‍යුහ විද්‍යා (ඵැ්කකදටරචයහ), මැටි බඳුන් හරස්කඩ පරීක්ෂාව (ඡදඑඑැරහ එයසබ ිජඑසදබ), වැනි අකාබනික ද්‍රව්‍ය විශ්ලේෂණය මෙන්ම පරාග විශ්ලේෂණය (ඡදකකැබ ්ඛකහිසි), කාබන් කාලනිර්ණය (ක[14]), වැනි කාබනික ද්‍රව්‍ය විශ්ලේෂණය මගින් අදාළ භූමි දර්ශනයේ කාල අක්ෂයට සමානව ද්‍රව්‍යාත්මක සංස්කෘතිය ප්‍රතිනිර්මාණය කළහැකි වේ (ණ්වමනදඑමඅ්ත ණ්රමබ්ර්එයබ්, 2018).

[9] පුරාවිද්‍යාවේ නව ප්‍රවණතාවන් බිහි වූ පසුගිය දශක තුනට එපිට කාල වකවානුවේ දී භෞතික විද්‍යාව ප්‍රමුඛ විද්‍යාවන්ගේ අදහස වූයේ අවකාශය මුළුමුලින්ම උදාසීන වූ ව්‍යුක්ත සංකල්පයක් ලෙසිනි ඃඋයැ්එකැහ ඌ ්ක, 2002ථ06*. ඉහත සංකල්පය පසුගිය වකවානුව තුළ දී විද්‍යාව තුළ අභියෝගයට ලක් විය. භෞතික විද්‍යාව තුළ අර්නස්ට් මැක් වැන්නවුන් සිදුකළ ප්‍රශ්ණ කිරීම්වලට හේතු විය. මේ සමඟ අවකාශය යන සංකල්පය විවිධ විෂය ක්ෂේත්‍රයන් ඔස්සේ පර්යේෂණ කාර්යයන්වලට ලක් වුව ද මෙයට පුළුල් දායකත්වයක් සපයන ලද්දේ භූ විද්‍යාව හා පුරාවිද්‍යා විෂයන් ය. භූ විද්‍යාව තුළින් භූමිය පිළිබඳ අභ්‍යන්තර හා බාහිර භෞතික සාධක ඔස්සේ භූ ස්තරවල ව්‍යුහය විස්තර කිරීමේ කාර්යය සිදු කරන අතර පුරාවිද්‍යාව තුළින් එම ස්තරවලින් හමු වන පුරා කෘතීන් මගින් අදාළ අවධිවල ද්‍රව්‍යාත්මක සංස්කෘතිය විස්තර කිරීමේ කාර්යය සිදු කරයි.

[10] දැනට සිදුව ඇති පර්යේෂණවලට අනුව ප්‍රාග් ඓතිහාසිකක අවධිය පිළිබඳව කරුණු අනාවරණය කරගෙන ඇත්තේ මධ්‍ය ශිලා අවධිය පිළිබඳවයි. මෙය භූ භෞතික පිහිටීම අනුව ගුහා නිධි හා එළිමහන් ස්ථාන වශයෙන් කොටස් දෙකකි. ගුහා ස්ථාව ලෙස බුලත්සිංහල පාහියංගල-අදින් වසර 48,000 ද කුරුවිට බටදොඹ ලෙන අදින් වසර 37,000 ද කිතුල්ගල බෙලි ලෙන අදින් වසර 31,000 ද අත්තනගොඩ අළු ලෙන අදින් වසර 10,350 ද අනුරාධපුරය අදින් වසර 5900 ලෙස කාල නිර්ණයන් ලැබී ඇත. එහෙත් අධ්‍යයනයට බඳුන් වන වෙස්සගිරිය හා අනුරාධපුර ප්‍රදේශය එළිමහන් ස්ථානයක් ලෙස සැලකිය හැකි හෙයින් මෙයට සමාන සාධක ලැබී ඇති පර්යන්ත ප්‍රදේශ ලෙස අනුරාධපුර ඇතුළුනුවර, වෙස්සගිරිය, බෙල්ලන් බැදිපැළැස්ස, පල්ළෙමළල ස්ථාන වැදගත් වේ.

[11] එම

[12] අනුරාධපුර ඇතුළුනුවර ගෙඩිගෙය කැණීම පාදක කරගනිමින් අනාවරණය කරගත් සංස්කෘතික අවධි වන මධ්‍ය ශිලා යුගය ඃඒදකසඑයසජ*, ප්‍රොටෝ ඓතිහාසික ඃඡරදඑද යසිඑදරසජ*, ප්‍රොටෝ ඓතිහාසික යුගයේ සිට මූල ඓතිහාසික යුගය දක්වා සංක්‍රාන්තික යුගය ඃඡරදඑදයසිඑදරසජ එද බදඅැර ්රකහ ධසිඑදරසජ*, පහළ මුල් ඓතිහාසික යුගය (බදඅැර ්රකහ ධසිඑදරසජ*, මධ්‍ය මුල් ඓතිහාසික යුගය (එසා-්රකහ ධසිඑදරසජ*, ඉහළ මුල් ඓතිහාසික යුගය (ඹචචැර-්රකහ ධසිඑදරසජ*, මධ්‍ය ඓතිහාසික යුගය (එසාකැ ධසිඑදරසජ) දක්වා පිළිවෙළින් ඉදිරිපත් කරන ඇත.

[13] මෙම අවධිය පිළිබඳ පර්යේෂණ සිදු කරන ලද පර්යේෂකයන් අතර සුදර්ශන සෙනෙවිරත්න, සේනක බණ්ඩාරනායක, දැරණියගල, නිමල් පෙරේරා, ගාමිණී අධිකාරි, රාජ් සෝමදේව වැදගත් වේ. මෙයට සම්බන්ධ පර්යේෂණ ලෙස බෙරගල කළුපහණ වත්ත-ක්‍රි.පූ 2400, හල්දූම්මුල්ල-1750, රංචාමඩම-ක්‍රි.පූ 1359, ඉබ්බන්කටුව-ක්‍රි.පූ 700-400, ඉහළ කළුවැල්ලාඋල්පත-ක්‍රි.පූ 520, ගල්ගමුව අන්දරවැව-ක්‍රි.පූ 500, තම්මැන්නාගොඩැල්ල-ක්‍රි.පූ 490, නිකවලමුල්ල-ක්‍රි.පූ 400.

[14] කැණීමේ මූලික පර්යේෂණ ක්ෂේත්‍රය වන ඡසළ 03 තුළින් සත්ත්ව අවශේෂ සාදක හමුව ඇත. මේ අතර ක්ෂීරපායින, උරගයින්, කුරුල්ලන්, මාළු බෙල්ලන් වැදගත් වේ. එම සතුන් අතර වඳුරා, කලවැද්දා, තලගොයා, තිර්මුවා, මීමින්නා, වල්ඌරා, ඉත්තෑවා, දඩුලේනා, හම්බාවා, මීයා, වළිකුකුලා හඳුනාගෙන ඇත.

[15] එම ශිලා මෙවලම් සාධක පර්යේෂණ කැණීම් අංක ඡසළ 01, ඡසළ 03ල ඡසළ 02ල ඡසළ ි6 ෑ10 වලින් හමු වී ඇත ඃරණසිංහත විදානපතිරණ, 2018ථ185*. මෙම ශිලා මෙවලම් සාධක ප්‍රාග් ඓතිහාසික යුගය නියෝජනය කරන බව මූලික විශ්ලේෂණ තුළින් පෙන්වාදී ඇත (එම). එක් කහද පාෂාණ කොටක් හැරුණු විට අනෙක් මෙවලම් නිෂ්පාදනය සඳහා යොදා ගෙන ඇත්තේ තිරුවානා පාෂාණයි. උපවිශේෂ අතර ක්‍රිස්ටල් ක්වාට්ස්, ඔපැක් ක්වාට්ස් වැදගත් වේ.

[16] නැගෙනහිර පළාතට අයත් අම්පාර දිස්ත්‍රික්කය හා ඒ ආශ්‍රිත කලාපයන්හි ප්‍රාග් ඓතිහාසික ක්‍රියාකාරකම් සිදු වූ බව පුරාවිද්‍යාත්මක සාධක මගින් තහවුරු වී ඇත. නිල්ගල ආශ්‍රිත ගල්ලෙනකින් බල්ලෙකුගේ රදනක දතක් තහවුරු කරගැනීමට හැකි වූ අතර එය කාල නිර්ණය කිරීමේ දී වර්ෂ 12750 ක එනම් මෙසොලිතික යුගයට අයත් බව පෙන්වාදෙයි ඃැර්බන්ට්ක්, 2007ථ33*ග පියංගල බුද්ධංගල, ගොනාගොල්ල (පුංචි සීගිරිය) ප්‍රදේශ ආශ්‍රිත ලෙන්වලින් ප්‍රාථමික ගුහා චිත්‍ර හඳුනාගත හැකි වේ. ඓතිහාසික අවධියෙන් පසුව ද ආදිවාසී

ජනයා මෙම ගුහා පරිහරණය කළ බවට සාධක පවතින බව පෙන්වාදෙයි :ඒබ්‍ා;ැඩ්ල 1982ඵඡග29*ග අම්පාර රජගල පුරාවිද්‍යා පරිශ්‍රයට පරිබාහිර කලාපයන්හි මානව ජනාවාස පැවැති බවට සාධක තහවුරු කරගත හැකි වූවාසේම රජගල පරිශ්‍රයෙන් ද ප්‍රාථමික සිතුවම් සහිත ලෙන් හඳුනාගත හැකිවීම නිසා මුල් අවධියේ සිට සාමාන්‍ය ජනාවාස ව්‍යාප්තව පැවති භූමියක් බව නිගමනය කළ හැකි වේ.

[17] දෙවනපිය මහරඣහ ගමණි තිශහ පුත මහ අයහ මහ ලෙණෙ (දෙවියන්ට ප්‍රිය වූ මහ රජ ගාමිණී තිස්සගේ පුත්‍ර මහ කුමාරයාගේ මහ ලෙණ). ඡ්රබ්ඩසඡ්බ්ල 1970ඵහදග423ඦ මහරඣහ (දෙව)නපියහ ගමණි තිශහ පුතහ තිශ අයහ මහ ලෙණෙ (දෙවියන්ට ප්‍රිය වූ ගාමිණී තිස්ස මහ රජගේ පුත්‍ර තිස්ස කුමාරයාගේ මහ ලෙණ). ඡ්රබ්ඩසඡ්බ්ල 1970ඵහදග424ඦ දෙවනපිය මහරඣ ගමිණි තිශහ (පුත) ලඣක රඣහ ඉද පතිට පිත සිතෙ ලෙණෙ පච විශති(දෙවියන්ට ප්‍රිය වූ ගාමිණී තිස්ස මහ රජුගේ පුත්‍ර ලඤ්ජක රජු විසින් පස් විස්සක් ශිත ලෙන් ප්‍රතිෂ්ඨාපිතය). ඡ්රබ්ඩසඡ්බ්ල 1970ඵහදග428. මෙම ලිපිවල සඳහන් මහරඣහ ගමණි තිශහ යනු සද්ධාතිස්ස රජතුමා වන අතර මහ අයහ හෙවත් මහ අය යනු ඔහුගේ පුත්‍ර ලජ්ජිතිස්ස බව පෙන්වාදෙයි (ඡ්රබ්ඩසඡ්බ්ල 1970ඵහදග33-35).

[18] "යෙ ඉමදීප පටමය අදිය අගත ඉඩික (තෙරම) හි ද
තෙරහ තුබෙ" ඔයසි සි එයැ' එමච් දෙ එයැ ඈකාැර ෂාසන්
'බා එයැ ඈකාැර ඒයසබ්ල උයද ඡ්පැ එද එයසි ෂික්බා
ඉහ ෂවී ඥැරුපදිඑ ටදදා ඥැරඑමබැ "මේ මෙම දිවයිනේ
සමෘද්ධිය පිණිස ප්‍රථමයෙන් පැමිණියා වූ ඉට්ඨිය
තෙරුන්ගේ හා මහින්ද තෙරුන්ගේ ථූපයයි
":ඡ්රබ්ඩසඡ්බ්,1970ඵහද 468*.

[19] ආරාම පරිශ්‍රයේ සෙල්ලිපිය පිහිටි ස්තූපයට සමාන ස්වරූපයක් ගන්නා තවත් එවැනි ස්මාරක වෙනත් පරිශ්‍රයන්වලින් ද හඳුනාගත හැකි බවත් නමුත් වර්තමානයේ බාහිර බලපෑම් හේතුවෙන් ඒවායේ බාහිර ස්වරූපයන් ගිලිහීයාම නිසා හඳුනාගත නොහැකි බවත් ය. එයට සමාන සාධක සහිතව ඉතිරිව ඇති එකම සාධකය වන්නේ පරිශ්‍රයේ මධ්‍යය ලක්ෂය පිහිටුවා ඇති ස්ථානයෙහි හඳුනාගත හැකි ස්තූප යයි. එහිද බොහෝ කොටස් විනාශ වී ඇතත් ඉතිරිව ඇති සාධක මිහිඳු ස්තූපයට සමාන ස්වරූපයක් දරයි. පරිශ්‍රයේ ඇති බොහෝ ස්තූප ගොඩැලි මෙවැනි ස්වරූපයක් ගන්නා බවට අනුමාන කළ හැකි වේ.

[20] පරිශ්‍රයේ හඳුනාගත හැකි සුවිශේෂි භූමි දර්ශනයක් සහිත ඉදිකිරීම් කලාපයක් ලෙස පළමු ආගමික කලාපය පෙන්වාදිය හැකි වේ. ග්‍රැනයිට් පාෂාණ කොටස් භාවිතයෙන් සිමා කරන ලද ප්‍රාකාරයකින් වටකර ඇති මේ කලාපය තුළ ස්තූප දෙකක් ද මධ්‍යයේ බෝධිඝරයක් ද එයට යාබදව ආසනඝරයක් ද හඳුනාගත හැකිය. ස්තූප දෙක ප්‍රමාණාත්මකව එකක් විශාලව හා අනෙක ඊට සාපේක්ෂව කුඩාවට ද නිර්මාණය කර ඇත. අනුරාධපුර මුල් අවධියට අයත් ස්තූපවල වාස්තුවිද්‍යා ලක්ෂණ හඳුනාගත හැකි මෙම ස්තූප යුගළයේ පේසා වළලු, ගර්භය, හර්මිකාව, යූපගල, යූපස්තම්භය, ඡත්‍රය යන අංග ශේෂව ඇති අයුරු දැකගත හැක. ස්තූප ගර්භය නිධන් හොරුන්ගේ ග්‍රහණයට හසුවීම නිසා වර්තමානය වනවිට ස්තූපවල උපරිභාගය හඳුනාගත නොහැකි ලෙස විනාශයට පත්ව ඇත. එහෙත් එම පරිශ්‍රයන්හි යූපගල, යූපස්තම්භය, ඡත්‍රය හමුවීම නිසා අනුරාධපුර මුල් අවධියට අයත් ස්තූප බව තහවුරු කර ගැනීමට එම සාධක ප්‍රබලව ඉවහල් වේ. කුඩා ස්තූපය වටා ඇති සුබ සංකේත පිහිට වූ බව සඳහන් සෙල්ලිපි සාධකය අනුව අනුරාධපුර මුල් කාලයට අයත් විය හැකි බව පෙන්වාදෙයි (හෙට්ටිආරච්චිථ කරුණාරත්න, 2017).

[21] ඒ රජහු ඇවෑමෙන් උහු මල් උත්තිය යි ප්‍රසිද්ධ වූ රජකුමර අපුත්‍රක රාජ්‍ය මොනවට කරවී ඒ මහා මහේන්ද්‍ර ස්ථරවීර වනාහි ව්‍යාප්ති ප්‍රතිපත්ති ප්‍රතිවේධ යන උතුම් වූ බුදු සස්න මොනවට ලක්දිව්හි බබුළුවා ලංකාවට ප්‍රදීපයක් බඳු වූයේ මහා සමූහ ඇත්තේ ලක්දිව බුදුන් වැනි වූයේ බොහෝ ලෝවැඩ කොට ඒ උත්තිය රජුගේ රාජ්‍යාභිශේකයෙන් අටවැනි ජය වර්ෂයෙහි සැටවස් පිරුණු සේක් වස්සාන මාසයන්හි සෑගිරියේ විසු සේක. වප්මස ශුක්ල පක්ෂයෙහි අටවක් දවස් ද්විප වර්ධනයට හේතු වූ මහේන්ද්‍ර ස්ථවිර තෙමේ පිරිනිවන් පෑ සේක (ම.ව. 2010, 25 පරි.ගාථාව 29).

[22] දෙවනපිය මහරඣහ ගමණි තිශහ පුතහ තිශ අයහ ඣය උපශික ශමිකය ලෙණෙ :ඡ්රබ්ඩසඡ්බ්, 1970ඵහද 426*

[23] දෙවනපිය මහරඣශ ගමණි තිශශ පුත මහයශ ඣය උපශික බුතදතය ලෙණෙ අගත අනගත චතුදිග ශග :ඡ්රබ්ඩසඡ්බ්, 1970ඵහද 425*

[24] දෙවනපිය මහරඣහ ගමණි තිශහ පුත මහ අයහ ඣය උපශික යහශිනිය ලෙණෙ :ඡ්රබ්ඩසඡ්බ්, 1970ඵහද 422*

[25] පොදු ගොඩනැගිලි කලාපය කඳු පර්වත සහිත තැනි නිම්න ස්වභාවය කේන්ද්‍ර කර ගනිමින් ගොඩනැගී ඇති අතර

ජන්තාඝරය, දානශාලාව, උපෝසථාඝරය, ලහබත්ගෙය, ගල්පාත්‍ර යුගල, වැව මේ කලාපයේ හඳුනාගත හැකිය.

[26] ආගමික ගොඩනැගිලි කලාපය පොදු ගොඩනැගිලි කලාපයෙන් තරමක් දුරින් ඉහළ උන්නතාංශයක් සහිත භූ විෂමතාවක් කේන්ද්‍ර කරගෙන ගොඩනැගී ඇත. එම පරිශ්‍රය තුළින් හඳුනාගත හැකි ප්‍රධාන ඉදිකිරීම් ලෙස පිළිමගෙය, බෝධිඝරය, ආසනඝරය, ස්තූපයක සාධක හඳුනාගත හැකිය. මෙම ඉදිකිරීම්වල වාස්තුවිද්‍යා ලක්‍ෂණ හා ඒ ආශ්‍රිත නිර්මාණ ලක්‍ෂණ විශ්ලේෂණයේ දී අනුරාධපුර මධ්‍ය කාලයට අයත් බව පැහැදිලිය.

[27] කඳු මුදුන් අතර පිහිටි පුළුල් තැනි නිම්නය වැව හා පොදු ගොඩනැගිලි කලාපයේ සිට පළමු ආගමික කලාපය දක්වා ප්‍රදේශයට යටත් වන අතර අතීතයේ කඳු අතරින් පාත් වන ජලය මේ පුළුල් නිම්න කලාපය හරහා පහළ ප්‍රදේශයන්වලට ගලා යන්නට ඇත. වැවේ භූ භෞතික පිහිටි මෙහි හඳුනාගත හැකි සුවිශේෂි ලක්‍ෂණ කිහිපයකි.නැගෙනහිර අන්තයේ සිට භූගතව වැව මධ්‍යය දක්වා ව්‍යාප්ත වන පර්වත තලය (වර්තමානයේ රොන්මඩවලින් පිරී ඇත) දෙවැනි ආගමික කලාපයේ සිට වැව දක්වා පාෂාණ කොටස් අතුරා සකස් කර ඇති ජල මාර්ගය (වර්තමානය තුළ ද වර්ෂා කාලයයේ දී එම ජල මාර්ගය සක්‍රීය වේ) ප්‍රධාන කඳු ද්විත්වය අතර නිම්නය ඔස්සේ කඳුවලට ලැබෙන ජලය වැවට ගලායන ලෙස භූමි දර්ශනය හසුරුවා ඇත. වැවෙහි ජලය රැස්වන වපසරිය ආවරණය වන පරිදි භූගතව පාෂාණ තලයක විහිදීමක් ඇතැයි සිතිය හැකිය. වැව් බැම්ම වැවට පහළින්ම ඇති ස්ථානයේ සකස් කරන ලද ස්භාවික පිටවාන භූගත ජලය සම්බන්ධයෙන් කිසිඳු බලාපොරොත්තුවක් නොතැබූ ඔවුන් වර්ෂා ජලය සහ උල්පත් ජලය මගින් පමණක් ජල අවශ්‍යතාව සම්පූර්ණ කර ගැනිමට ක්‍රියාකාර ඇත.

[28] මුහුදු මට්ටමින් අඩි 1038 ක් උසින් පිහිටි රජගල ආරාම පරිශ්‍රයේ අභ්‍යන්තර ඉදිකිරීම්වල ව්‍යාප්තිය කලාප වශයෙන් ගොඩනැගී ඇති හෙයින් මාර්ග පද්ධතිය මේ අතර සම්බන්ධතාව ගොඩනැගීමේ මාධයක් ලෙස භාවිත වේ. මෙලෙස අනාවරණය කරගත් මාර්ග පද්ධතිය ප්‍රධාන කොටස් 04ක් ලෙස තහවුරුකර ගැනීමට හැකි විය, එනම් ලෙන් ආරාම සංකීර්ණයන් හා පොදු ගොඩනැගිලි කලාපය අතර සම්බන්ධතාව පැවැති මාර්ග පද්ධතිය (සැළසුම් අංකඃ 01). ආගමික ඉදිකිරීම් කලාප හා පොදු ගොඩනැගිලි අතර සම්බන්ධ මාර්ග පද්ධතිය. ජනාවාස භූමිවල සිට කඳු පර්වත මස්තකයට විහිදෙන පඩිපෙළ ගල්පාලම් පඩිපෙල් හරහා සම්බන්ධ වන ආගමික කලාපයන් ජනාවාස ව්‍යාප්ත භූමි ප්‍රදේශවල සිට ආරාමික පරිශ්‍රය වෙතට ප්‍රවේශ වීම සඳහා භාවිත කරන ලද ප්‍රධාන මාර්ග තුනක් අනාවරණය කරගත හැකි විය. එනම් නැගෙනහිර දිශාවේ සිට පරිශ්‍රයට ප්‍රවේශ වීම සඳහා යොදන මාර්ගය හා දකුණු දිශාවේ සිට ආරාමය වෙත ප්‍රවේශ වීම සඳහා යොදන ලද මාර්ග දෙක දැනට ක්‍රියාකාරී මට්ටමේ පවතින අතර බටහිර මාර්ගය නටබුන් තත්ත්වයේ පවතී.

[29] රජගල ආරාමික පරිශ්‍රය සද්ධාතිස්ස රජුගේ පුත් ලජ්ජිතිස්ස රජු විසින් කරවන ලද බව මහාවංශයේ මෙසේ සදහන් වේ " සැදැහැතිස් මහ රජු දිගා වැව වසන කල ලදැතිස් නම් දෙටු පිත් ගිරිකුභීල නම් රම්‍ය විහාරය කරවීය" (මහාවංශය, 2014ඨපරි.33 14 ගාථා). පියරජ දුටු ගැමුණු රජරට පාලකයා ලෙස රාජ්‍ය විචාරණ කාලයෙහි ථූලත්තන සද්ධාතිස්ස සමඟ රජරට රැඳී සිටියත් ලජ්ජිතිස්ස තවදුරටත් දිගාමඩුල්ල ප්‍රදේශයේ රැඳී සිටිමින් ප්‍රාදේශීය පාලන මධ්‍යස්ථානයක් ව පැවති කාලයේ දිගාමඩුල්ලේ කෘෂිකාර්මික කටයුතු දියුණු කර ඇත. කාලයේ ඇවෑමෙන් ථූලත්ථන බලයට පත් කිරීමට භික්ෂූන් මැදිහත් වූ බව "බාල පිත් ථූලත්ථන කුමර ....සංඝානු මතයෙන් ථූලත්ථන කුමරහු අභිෂේක කළහ" යන්නෙන් පැහැදිලි වේ (මහාවංසය, 2014, පරි.33 19 ගාථා). මෙයට විරුද්ධ වූ ලජ්ජිතිස්ස රජු "තුන් හවුරුද්දක් ම සංඝයා කෙරෙහි ගෞරව නැතිව වැඩිමල් වැඩිමහල් පිළිවෙළ නොදත්තෝ යයි....... සංඝයාට පරිභාෂණය කෙළේ ය" (මහාවංසය, 2014ඨ පරි.33-20). ථූලත්ථන කුමරු එක් මාසයකුත් දවස් දහයක් පමණක් රජ කරන ලද අතර ඔහු මරා ලජ්ජිතිස්ස රජු බලයට පත්ව ඇත. භික්ෂූන් කෙරෙහි පමා වූ සිත් ඇති හෙයින් එය කමාකර ගැනීමේ අරමුණින් විවිධ ආගමික පුද කර්ම සිඳුකර ඇත. ඒ පිළිබඳ විස්තර කරන මහාවංස කතුවරයා "එම රජ තෙමේ ගිරි කුම්භිල නම් විහාර පූජායෙහි සැට දහසක් භික්ෂූන්ට තුන් සිවුරු දෙවි" (මහාවංසය, 2014ඨ පරි.33ඨ26).

[30] ලජක රජහ අති සමගි කට කබඩුක වපි කුබිලපිතිස පවතහි නියතෙ කුටකණගමිණි තිසහ පුත උපරජ නගය පටිකණපය ඉම විහරහි නියතේ (හෙට්ටිආරච්චි, 2018ඨ32).

[31] ආරාමික පරිශ්‍රයේ උන්නතිය උදෙසා ලජ්ජිතිස්ස රජුගෙන් පසු යම් කාර්යභාරයක් කළ පාලකයෙකු ලෙස මහාවංශයේ දප්පුල රජු පෙන්වාදෙයි. ඔහුගේ පරම්පරාව පිළිබඳ විස්තරයක් සපයන මහාවංස කතු "ඣඣපුත්තු තුන්දෙනෙක් වූහ. ප්‍රථමයා අක්බෝ නමඃ දෙවැන්නා දප්පුල නමඃ තෙවැන්නා මිණිඅක් නමඣඣ" (සුමංගල, 1996ථපරි.43,40 ගාථා) ලෙස පෙන්වාදෙන අතර එහි දෙවැනි පුත් රුහුණු රටට දැඩි ලෙස ප්‍රියකළ නිසා එහි'ම වාසය කර ඇත. දප්පුල රජුගේ කාර්යයන් විස්තර කරන තැන "අරියාකර විහාරයට මල්ම්වතු නම් ගම දින. එහිම ඉතා සිත්කළු පිළිමගෙයක් කළේයි, එහි සිටිපිළිමයෙහි මාහැගි ඌර්ණරෝමය කළේයිඣඣ" (සුමංගල, 1996ථ පරි.43, 59 ගාථා).

[32] පිළිමය තැම්පත් කළ පිළිම පීඨිකාව හා ඉහළ මාලයට නැගීම සඳහා භාවිත පඩිපෙළ සම්බන්ධ කළ ශෛලමය පාදම් කොටස, ප්‍රමාණයෙන් විශාල ශෛලමය කණු තහවුරු කරගත හැකි වූ අතර රජගල ආරාමයේ ආගමික කලාප 02 ලෙස හදුනාගත් පරිශ්‍රයේ හදුනාගත් පිළිමගෙය අභයගිරි ආරාම පරිශ්‍රයෙන් හමු වූ පිළිමගෙයට සමානරූපි බවක් දක්වයි. මේ නිසා මෙම ගොඩනැගිලි අනුරාධපුර මධ්‍ය කාලයට අයත් විය හැකි බව සිතිය හැකිය.

[33] මහල් ගොඩනැගිල්ලක් බව තහවුරු කරගත හැකි අතර ඒ සඳහා ඉදිරිපත් කළ හැකි සාධකයන් ලෙස, ඉහළ මාලයට ප්‍රවේශ වීම සඳහා යොදන ලද පඩි සම්බන්ධ කළ පාෂාණමය පාදම් කොටසය (ඡායාරූප අංකඃ22) තනිමහල් ඉදිකිරීම්වලට වඩා යොදන ලද ශිලාමය කණු උසින් හා පළල හා ඝණකමින් වැඩි වීම කණු අතර පරතරය සමීපස්ත බවක් ඉසීලීම හා ඉහළ මාලයක් නිර්මාණය කිරිමට යෝග්‍ය ලෙස කණු ස්ථානගත කිරීම. මෙහි වාස්තුවිද්‍යා නිර්මාණවල උපයෝගීතාව හා නිර්මාණ තාක්ෂණය දෙස බැලීමේ දී මුල් ආගමික කලාපයට වඩා පසුකාලීනව එක් වූ ආගමික ගොඩනැගිල්ලක් බව අනාවරණය කරගත හැකි වේ. මෙම ගොඩනැගිල්ලට සමාන වාස්තුවිද්‍යා ලක්ෂණ සහිත ඉදිකිරීමක් අභයගිරිය ආරාම සංකීර්ණයෙන් අනාවරණය කරගත හැකි විය.

[34] ලහබත්ගෙය සංකල්පය මහින්දාගමනයත් සමඟ මෙරට භික්ෂු ශාසනයට එක්වූ අංගයක් බව පෙන්වා දී ඇත (කුලතුංග, 2012ථ88 පි). "ලහබත්ගේ, පිරිත් ලහගේ" යන නාමයන්ගෙන් හඳුන්වන අතර පාළි භාෂාවෙන් "සලාකග්ගෙහ" යනුවෙන් හඳුන්වන බව පෙන්වාදෙයි (එම). මෙවැනි ගොඩනැගිලි දෙකක් අනුරාධපුර මහවිහාරය, අභයගිරිය පරිශ්‍රයෙන් හඳුනාගත හැකි අතර මෙයින් අභයගිරිය, රත්නප්‍රාසාදය අසල මෙවැනිම ගොඩනැගිල්ලක් කැණීම් කර සංරක්ෂණය කර ඇත. මෙය අභයගිරි දාන ශාලාවෙන් දානයගත් භික්ෂූන්ට " සළාකය" බෙදා දුන් ස්ථානය ලෙස පෙන්වාදෙයි (කුලතුංග, 2012ථ89).

[35] පළමු වන උදය රජු (ක්‍රි.ව.797-801) දිරූතැන් පිළිසකර කරවා පෙර නොතිබූ ලහබත්ගෙයක් කරවූ බව පෙන්වාදෙයි (කන්නන්ගර, 2014ථ102). ආගමික ගොඩනැගිලි කලාප ෂ ට මදක් පහත් භූමියක නැගෙනහිර කඳු බෑවුමට මායිම්ව පිහිටා ඇති ගොඩනැගිල්ල මුල දී ආසනඝරයක් විය හැකි බව විශ්වාස කළ ද පසු මහාචාර්ය කුලතුංග මහතාගේ නිරීක්ෂණය අනුව එම ගොඩනැගිල්ල ලහබත්ගෙයක් බව තහවුරුකර ගත හැකි වී ඇත. පසුව ඒ අසළ පෙත්මඟ කැණීමෙන් හමු වූ පුවරු ලිපි කොටසක් කියවා අර්ථ විග්‍රහ කළ මහාචාර්ය කරුණාසේන හෙට්ටිආරච්චි මහතා පෙන්වාදෙන්නේ "විනය විරෝධී භික්ෂූන්ට දන් නොදිය යුතුය" (හෙට්ටිආරච්චි, 2018).